

SELANİK MEVLEVÎHÂNESİ (EVKÂFI VE YÖNETİM SORUNLARI)

Cengiz Parlak*

Öz

XVII. yüzyılın başında Ekmekçizâde Defterdar Ahmed Paşa tarafından Selanik surlarının dışında kuzey-batı tarafında yüksek bir mevkide inşa ettirilip vakıf kurulan Selanik Mevlevîhânesi, bölgesinde Mevlevîliğin cazibe merkezi haline gelmeye başlamıştır. Mevlevî tarikatının Osmanlı Devleti sınırları içindeki gücünün XVII. yüzyıldan itibaren artması, bütün mevlevîhâneler üzerinde devletin denetimlerinin fazlaşmasına ve mevlevîhânelerin şeyhlerinin atanmasında dahi özellikle Şeyhülislam makamının etkili olmasına sebep olmuştur. Selanik Mevlevîhânesi de gelirleri yüksek olan vakıflarıyla dikkat çekmeye başlayıp, devletin bu tür denetimlerine de maruz kalarak, XVII. yüzyılın içinde şeyhinin atanmasında dahi Şeyhülislamın etkisi görülmüştür. Özellikle XVII. yüzyılın sonundan başlayarak mevlevîhânenin şeyhliğine aynı aileden kişilerin atanmasıyla, bu süreç XX. yüzyıla kadar devam etmiştir. Diğer taraftan aynı ailenin üyelerinin iki yüz yıldan fazla bir zaman diliminde yönetimde bulunması, bilhassa vakıf mülklerinin ve gelirlerinin idaresi hususunda çok sayıda sorunun ortaya çıkmasına ve belgelere yansımaya yol açmıştır. Bunlara ek olarak mevlevîhâne şeyhlerinin kardeşleri ve onların çocukları arasında şeyh vazifesine gelebilmek amacıyla önemli çekişmeler de yaşanmıştır. Biz de çalışmamızda mevlevîhânenin kuruluş sürecini, şeyhlerini, vakıf görevlilerini, gelir getiren mülkleri ile özellikle yönetimle ve vakıflarıyla ilgili yaşanan sorunlarını arşiv belgelerine yansıyan bilgilerle açıklayıp anlatmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Mevlevîlik, Selanik, Evkâf, Şeyh, Ekmekçizâde

Selanik Mevlevihane (Its Endowments and Administrative Problems)

Abstract

Selanik Mevlevihane (Salonica Mawlawi/Whirling Dervish House), constructed by Ekmekçizade Defterdar Ahmed Paşa outside Salonican city walls in the early 17th century at a high location in the north-western part of the town where a pious foundation was established, had become an attraction center for Mawlawiyya at that region. The rise of Mawlawi order in the Ottoman lands since the 17th century paved the way for the intensification of

* Dr. Öğr. Üyesi, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü*, Terzioğlu Yerleşkesi, 17100, Çanakkale/Türkiye, cparlak@comu.edu.tr, Orcid ID: 0000-0002-2830-1484

state supervision over all mevlevihanes and the rising influence of Shaykh al-Islam Office on appointing Mevlevihane sheikhs. Selanik Mevlevihane attracted attention of authorities thanks to its high-income generating endowments, and was subjected to such kind of state supervision. Moreover, Shaykh al-Islam's role in appointing the sheikh of Selanik Mevlevihane became visible in the 17th century. This supervision starting with the appointment of its sheikhs from the same family went on from the late 17th to the 20th centuries. The control of members from the same family over the management of Mevlevihane for two hundred years caused several problems regarding the assets and income of endowments. Additionally, striking conflicts among the children and siblings of sheikhs to take the control of Mevlevihane emerged. This study aims to explain the founding process, sheikhs, officers, income assets of Mevlevihane, and especially the problems about its administration and endowments reflected in the archival documents.

Keywords: Mawlawiyya, Salonica, Foundations, Shaykh, Ekmekçizâde

Giriş

Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'ye (ö. H. 672/M.1273) bağlanan Mevleviyye tarikati, ilk başlarda Anadolu'daki diğer tasavvuf akımları gibi âdâb ve erkânı belirlenmiş ve tekke düzeni kurulmuş klasik bir tarikat niteliğinde değildi. Mevlânâ ders verdiği medresenin yanına, oğlu Sultan Veled'in ısrarları üzerine yoksullar için birkaç oda yapılmasına izin vermişti. Bu odaların ayrıca medresenin toplantı odası olarak da kullanılması, Mevlânâ'nın sağlığında medresenin küçük bir tekke mahiyeti taşıdığını da göstermesi açısından önemliydi¹. Ancak bu dönemde Mevlevîliğe bir tarikat denilmesine imkân yoktu². Mevlânâ'nın ölümünden sonraki süreçte onun görüşlerini benimseyen dostlarının yönelecekleri bir merkez olan Mevlânâ türbesini onun halifesi olan Çelebi Hüsameddin yaptırmış olup, bundan sonra burası bir ziyaretgâh halini almış ve vakıflar kurulmuştu. Türbeye imam, müezzin, hafız, mesnevî-hân ve hademe tayin edilmiş ve bu görevliler için kurulan vakıflardan gelir temin edilmeye başlanmıştı³.

Mevlevî mensupları tarafından tarikatın kurucusu olarak görülen Sultan Veled, babası öldükten sonra Çelebi Hüsameddin'i (ö. H. 683/M. 1284) şeyh tanımış ve onun ölümüne kadar ona uymuştur. Daha sonra yedi yıl kadar Bektemüroğlu Şeyh Keremeddin'in manevi terbiyesi altında irşad devresini geçirerek, H. 691/M. 1292 yılında tam anlamıyla Mevlevîliğin başına gelmiştir⁴. Babasının ideolojisini

1 Bahrihüda Tannıkorur, "Mevleviyye", *TDVİA*, C.29, İstanbul 2004, s. 468.

2 Abdülbâki Gölpınarlı, "Mevlevîlik", *İA*, C.8, İstanbul 1979, s. 166.

3 Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1983, s. 24-25; Ayrıca Mevlânâ Dergâhı Vakıfları ve vakfiyeleri ile ilgili bir değerlendirme için Bkz. İbrahim Ateş, "Hz. Mevlânâ Dergâhı ile İlgili Vakıf ve Vakfiyeler", *IX. Vakıf Haftası Kitabı*, Ankara, s. 29-56.

4 Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra*, s. 27-35.

benimseyen Sultan Veled, teşkilatçı bir karaktere sahip olduğundan Mevlevîlik tarikatını geliştirme çabası içine girmiştir⁵. Anadolu'da babasının görüşlerini yayabilmek, vakfın gelirlerini arttırmak ve yeni vakıflar kurmak amacıyla, siyasî iktidarı temsil eden Moğol valileri, Selçuklu hanedan mensupları ve Türkmen beyleriyle iyi ilişkiler kurmuştu⁶. Daha sonra yetiştirdiği halifelerini Anadolu'da Kırşehir, Erzincan ve Amasya'ya göndererek buralarda zaviyeler yaptırıp, bunların giderleri için gelir getiren mülkler vakfetmiş ve böylece Mevlevîliğin yayılmasında ilk adımların atılmasını sağlamıştı⁷.

Sultan Veled'in ölümünden sonra Mevlevîliği oğlu Ulu Arif Çelebi temsil etmeye başlamıştır⁸. Onun bu makama geçmesiyle Mevlevîlik, Mevlânâ soyundan gelen "çelebi" unvanlı şeyhler tarafından yönetilmeye başlanmış ve Konya'daki Mevlânâ Dergâhı ve çelebilik makamı tarikatın yönetim merkezi durumuna gelmiştir⁹. Arif Çelebi babasının yaşadığı yıllarda ve ölümünden sonra dahi, Mevlevîliğin Anadolu'da etkin bir tarikat olarak yayılmasını sağlamak amacıyla birçok şehre geziler düzenlemiş ve buralarda zaviyeler kurulmasını sağlamıştır¹⁰. Bu aşamada Ulu Arif Çelebi ve babası Mevlevî zaviyelerinin Anadolu'da etkin olmasında bir başarı elde etmişler ve zaviyeler için vakıflar kurulmasında da öncü olmuşlardır.

Osmanlı Devleti'nde ise Mevlevîliğin rağbet görmeye başladığı dönem Sultan II. Murad'ın (1421-1451) iktidar yıllarındadır¹¹. İlk mevlevihane 1434 yılında Sultan II. Murad tarafından Edirne'de tekke ve semâhâne şeklinde Muradiye adıyla kurulmuştur¹². Anadolu'da ve Balkanlarda Osmanlı Devleti'nin hâkimiyet alanları içindeki köylerde, kasabalarda ve şehirlerde mevlevihaneler ve Mevlevî tekkeleri özellikle XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren artmaya başlamıştır. 1462 yılında İshakoğlu İsa Bey Saraybosna'da bir tekke inşa ettirmiş ve vakıf kurmuştur. Vakfiyesinde hangi tarikata mensup olduğu belirtilmese de, İsa Bey'in Üsküp'te kurduğu tekkenin vakfiyesinde Mevlevî tarikatından olduğu belirtilmiştir¹³. Saraybosna'daki tekkeden başka XV. ila XVIII. yüzyıllar arasında Balkanlar'da

⁵ Gölpınarlı, *a.g.e.*, s. 35.

⁶ Tanrıkorur, "Mevleviyye", s. 468.

⁷ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra*, s. 44-45.

⁸ Gölpınarlı, *a.g.e.*, s. 69.

⁹ Tanrıkorur, "Mevleviyye", s. 468.

¹⁰ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra*, s. 92-95; Feridun M. Emecen, "Saruhanoğulları ve Mevlevîlik", *Ekrem Hakki Ayverdi Hâtrâ Kitâbı*, İstanbul 1995, s. 284-286.

¹¹ Halil İnalçık, "Murad II", *İA*, C.8, İstanbul 1979, s. 614.

¹² Rıdvan Canım, "Edirne Muradiye Mevlevihânesi ve Edirneli Mevlevî Şairleri", *Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlânâ ve Mevlevîlik Ulusal Sempozyumu 14-16 Aralık 2006 Konya*, Konya 2007, s. 292; Edirne Muradiye Cami ve İmareti Evkafı için Bkz. M. Tayyib Gökbilgin, *XV. Ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Lînasındaki Has Mukataa, Mülk ve Vakıfları*, İstanbul 2007, s.203-210.

¹³ Metin İzeti, *Balkanlar'da Tasavvuf*, Gelenek Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 127-128; Serdar Ösen, "Balkanlarda Mevlevîliğin Yayılması ve Kurulan Mevlevihâneler", *Yeni Türkiye, Rumeli Balkanlar Özel Sayısı II*, Sayı 67, s. 1800.

Üsküp, Mostar, Manastır, Kosova, Belgrad, Niş, Elbasan, Filibe, Vodine (Vidin), Peçoy (Peç),Yenişehir (Larissa), Midilli, Sakız, Siroz (Serez) ve Atina gibi şehirlerde de mevlevîhaneler ve Mevlevî tekkeleri kurulmuştur¹⁴. Balkanlarda bir diğer Mevlevî tekkesi ise Selanik Mevlevîhânesi'dir. Âsitane konumunda olmayan mevlevîhâne¹⁵, bölgedeki ilk ve önemli Mevlevî dergâhlarındandır.

Mevlevîhâne'nin Kuruluşu

Günümüzde Yunanistan sınırları içinde bulunan Selanik şehri Venedik hâkimiyeti altında iken Osmanlı Devleti tarafından 1430 yılında fethedilmiştir¹⁶. Selanik'te ilk mevlevîhânenin kurulması ise XVII. yüzyılın başlarındadır. Edirneli Ekmekçizâde ailesinden olan ve cizyedârlık, muhassıllık, mukataacılık, ordu defterdarlığı, baş defterdarlık, Rumeli Beylerbeyliği ve vezirlik görevlerini yapmış olan Ekmekçizâde Defterdar Ahmed Paşa mevlevîhâneyi inşa ettirmiştir ve onun için bir vakıf kurmuştur¹⁷. Mevlevîhânenin inşa tarihi ile ilgili olarak A. Süheyl Ünver 1615 yılını belirtmekte¹⁸, bazı diğer çalışmalarda da bu tarih verilmektedir¹⁹. Bir araştırmacı ise mevlevîhânenin 1608-1618 yılları arasında kurulup faaliyete geçtiğini ifade etmektedir²⁰. Bütün bunlarla birlikte kuruluş tarihini tespit etme aşamasında en önemli belge niteliğini taşıyan mevlevîhânenin vakfiyesi ise bulunamamıştır²¹. Ancak Ahmed Paşa Yenişehir'de (Larissa) Gazi Ömer Bey Camii yanında bulunan zaviye

¹⁴ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra*, s. 334-335; Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, İstanbul 2003, s. 312-313; İzeti, *Balkanlar'da Tasavvuf*, s. 126; Mehmet Önder, "Konya Mevlânâ Dergâhı Arşivi ve Mevlevîhâneler", *Osmanlı Araştırmaları*, XIV, İstanbul 1994, s. 141-142; Ösen, *Balkanlarda Mevlevîliğin Yayılması*, s. 1799-1812; Gabor Agoston, "Macaristan'da Mevlevilik ve İslâm Kültürü", *Osmanlı Araştırmaları*, XIV, İstanbul 1994, s. 6.

¹⁵ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra*, s. 335.

¹⁶ M. Tayyib Gökbilgin, "Selanik", *İA*, C.10, İstanbul 1979, s. 341-342; Melek Delilbaşı, "Selanik ve Yanya'da Osmanlı Egemenliğinin Kurulması", *Bellekten*, LI/199, s. 84; Machiel Kiel, "Selanik", *TDVİA*, C.36 İstanbul 2009, s. 353.

¹⁷ Cengiz Parlak, "Gümölcine'de Kurulmuş Olan Defterdar Ahmed Efendi Vakfı (XVII-XVIII. Yüzyıllar)", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 10, Temmuz 2015, s. 202-206.

¹⁸ A. Süheyl Ünver, "Selânîk Mevlevîhanesi 1913-1915", *Mevlâna Yıllığı*, Turizm Derneği, Konya, 1963, s. 32.

¹⁹ Nathalie Clayer, "Trois Centres Mevlevis Balkaniques Au Travers Des Documents D'archives Ottomans; Les Mevlevihane, D'Elbasan, De Serez, Et De Salonique", *Osmanlı Araştırmaları*, XIV, İstanbul 1994, s. 19.

²⁰ Mehmet Ali Gökaçtı, "Balkanlarda Mevlevîliğin Gelişimi ve Selânîk Mevlevîhanesi", *Tarih ve Toplum*, Eylül 2000, XXXIV/201, s. 51.

²¹ 1875 yılında vakfın vakfiyesine ulaşamadığı anlaşılmaktadır. Ahmed Paşa'nın Selanik Mevlevîhânesi fukara ve dervişlerine vakfettiği bir değerirmen ile Selanik'te Harman Karyesi'ndeki arazinin mirî arazi olup olmadığına dair sonuçlanamayan bir durum ortaya çıkmış ve burada vakfiyenin yandığından ve defterhane-i âmirede dahi kaydı bulunmadığından Evkâf Mektûbî Kalemi'nden, Selanik Vilayeti'ne ve evkaf muhasebeciliğine durumun araştırılmasına dair yazı yazılmıştır. Bkz. BOA, *EV. MKT.* No: 765/115, Gurre-i Receb sene 1292 (3 Ağustos 1875).

için 24 Ramazan 1013 (13 Şubat 1605) tarihinde bir vakıf kurmuştur²². Bu vakıf için Yenişehir’de vakfettiği müsakkafatının gelirlerinden, Selanik’te inşa ettirmiş olduğu mevlevîhânenin şeyhine ve dergâhta sakin fukarasına taamiye için günlük 150 akçe verilmesi şartını koşmuştur²³. Yenişehir’deki vakıf 1605 yılının başında kurulduğuna göre, mevlevîhânenin 1615 yılından önce var olduğu ve en erken 1605 yılında inşa edildiği anlaşılmaktadır. Ekmekçizâde 1602 yılından itibaren baş defterdar olarak görülmekle birlikte, 1605’te ise “paşa” unvanını alıp, Rumeli Beylerbeyliği görevini de yürütmeye başlamıştır²⁴. Bu nedenle Ahmed Paşa mevlevîhâneyi 1602-1605 yılları arasında bir tarihte inşa ettirmeye başlamış olabilir. Diğer taraftan mevlevîhâneyi bir külliye şeklinde kabul edersek, tamamının işlevsel duruma gelmesinin daha sonraki yıllarda devam ettiğini düşünebiliriz.

Mevlevîhânenin kuruluşuna dair tarihi bilinmeyen bir rivayet A. Süheyl Ünver tarafından anlatılmaktadır. Bu rivayette Selanik’te bir büyük ağacın kovuğunda oturan Abdülkerim isminde Mevlevî dedesi bulunmaktadır. Ahmed Paşa kendisine düşman olan ve onu hapsedirmek isteyenlerle mücadele ettiği bir sırada bu dedeye gider ve elini öper. Abdülkerim Dede de ona “Ağlama, sen gidecek, paşa olarak geri döneceksin, gammaz (garazkâr iftiracı) da öldürülecektir” der ve Ekmekçizâde “paşa” olarak geri döner. Ardından 1615 yılında dedenin bulunduğu ağacın sahasında bir mevlevîhâne yaptırıp Abdülkerim Dede’ye verir²⁵.

XVIII. ve XIX. yüzyıllarda yaşamış Mevlevî şair Selanikli Hasan Âkif de²⁶, Abdülkerim Dede’nin Ekmekçizâde’ye Selanik Mevlevîhânesi’ni inşa ettirdiğine ve onun vezarete yükselmesindeki etkisine vurgu yapmaktadır²⁷.

Ahmed Paşa’nın bir başka Mevlevî dervişi ile olan hikâyesi ise Kâtib Çelebi’nin *Fezleke*²⁸ ve Naima Mustafa Efendi’nin *Tarih-i Naima*²⁹ adlı eserlerinde

²² Ahmed Paşa Gazi Ömer Bey Camii yanında bulunan zaviye için iki yüz elli bin akçe nüktü parayı, yine Yenişehir’de bulunan 33 adet birbirine bitişik haffaf (ayakkabıcı) dükkânlarını ve bir hamamı vakfetmiştir. Bkz. Hacı Mehmed oğlu Ekmekçizâde Defterdar Ahmed Paşa’nın 24 Ramazan 1013 (13 Şubat 1605) tarihli vakfiyesinin aynen örneği için Bkz. VGMA, *VD*, No: 625, s. 116 sıra, 118.

²³ “Ve dahi şöyle şart eyledi ki mahrûse-i Selanik’de binâ eylediği mevlevîhânenin şeyhine ve fukarâsına kezâlik yevmi yüz elli akçe ta’amiyye verile [...]” Bkz. VGMA, *VD*, No: 625, s. 116, sıra 118, 24 Ramazan 1013 (13 Şubat 1605).

²⁴ Parlak, “Gümülçine’de Kurulmuş Olan Defterdar Ahmed Efendi Vakfi, s. 203.

²⁵ Ünver, “Selânik Mevlevîhanesi”, s. 31-32.

²⁶ *Selanikli Hasan Âkif (Âkif el-Mevlevî)*, Hazırlayan: Prof. Dr. İ. Güven Kaya, Umutepe Yayınları, Kocaeli 2010, s. 13-15.

²⁷ Bu hânkâhı yaptırıp Etmekçizâdeye; Sensin eden vezâreti ihsân Kerîm Dede. Bkz. *Selanikli Hasan Âkif (Âkif el-Mevlevî)*, s. 194.

²⁸ Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, Neşre hazırlayan: Zeynep Aycibin, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2016, s. 425-426.

²⁹ Na’îmâ Mustafa Efendi, *Târib-i Na’îmâ (Ravzatü’l-Hüseyn Hulâsati Abbâri’l-Hâfîkayn)*, II, Hazırlayan: Mehmet İpşirli, TTK Yayınları, Ankara, 2007, s. 373-374

aynı ana hatlarıyla görülürken, Nabi'nin *Hayr-âbâd*³⁰ adlı eserinde daha farklı bir anlatımla karşımıza çıkmaktadır. Üç eserde de hikâyenin ne zaman geçtiğine dair bir tarih yoktur. Ancak Kâtib Çelebi ve Naima, olayın Ahmed Paşa'nın sipahiliği sırasında geçtiğini vurgulamaktadırlar. 1597 yılında Vaç (Waitzen) Seferinde ordu defterdarı olduğunu bildiğimiz Ahmed Paşa, ondan önce de cizyedâr, mukataacı ve muhassıl olarak görev yapmıştır³¹. Bundan dolayı da sipahiliği muhtemelen çok daha önceleridir. Diğer taraftan Kâtib Çelebi ve Naima eserlerinde hikâyenin gerçekleştiği yeri Edirne olarak verirlerken, Nabi'nin eserinde İstanbul ve Galata şeklinde geçmektedir. Hikâye ise şu şekildedir: Bir gün Zübde Bey, Bâki Paşa, Mîrim Çelebi, Sinan Beyzâde ve Ekmekçizâde Edirne'de bir meyhanede otururken Mevlî kıyafeti giyen bir derviş buraya gelip şarap içmeye başlamış ve Ahmed Paşa onun masasına bazı yiyecekler göndermiş ve şarabın parasını da ödemiştir. Daha sonraki günlerde bu derviş bunların masasına oturup onlarla sohbet etmiş ve kendilerine istekte bulunabileceklerini söylemiştir. Dört kişi çeşitli mansıplar ve paralar istedikleri halde, derviş, Ahmed Paşa'ya isteğini sorduğunda o dahi "sultânım her ne lâıyk görürsen nutk eyle" demiştir. Bunun üzerine derviş, "yok sen iste" şeklinde konuşmasına rağmen, Ahmed Paşa çekinmiştir. Buna mukabil derviş "umûr-ı Devlet-i Osmâniyye'nin hall ü akdini sana virdiler ve ismin tuğrâ-yı pâdisâhî ola" dedikten sonra oradan ayrılmıştır. Bundan sonra yukarıda isimleri geçen kişilerin istekleri gerçekleştiği gibi, Ahmed Paşa da ilerleyen yıllarda mukataacı, defterdar ve vezir gibi önemli mevkielerde devlet görevi yürütmüştür. Kâtib Çelebi ve Naima bu hikâyeyi meclis'te bulunan Zübde Bey'den naklen vermektedirler. Nâbi'nin eserinde bu hikâyedeki kişi ve yer isimlerinde farklılıklar olsa da, sonuç itibarıyla mecliste bulunan kişilerin isteklerinin derviş tarafından karşılandığına dair ve Ahmed Paşa'nın çok önemli görevlere gelmesi üzerine vurgu yapılmıştır.

A. Süheyl Ünver'in rivayetinde ve yukarıdaki hikâyede asıl vurgu Ekmekçizâde'nin bir süre sonra "paşa" olarak devlet makamına gelmesidir. Diğer taraftan hikâyede Ahmed Paşa'nın daha sonraki süreçte Selânik'te bir Mevlîhâne kurduğuna dair bilgi yoktur. Fakat Mevlî kıyafetli bir derviş dikkat çekici bir durumdur. Rivayette ve hikâyede bir başka vurgu ise Ahmed Paşa'nın Mevlîlik ile olan bağının anlatılmasıdır. Diğer taraftan hikâye, Ekmekçizâde'nin gençlik³² yıllarından itibaren Mevlîlik ile bir bağ kurmaya başladığını göstermektedir.

³⁰ Osman Ünlü, "Nâbi Divânı'ndaki Manzum Hikâyeler", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 25, Sayı 2, 2016, s. 175-182.

³¹ Parlak, "Gümülcine'de Kurulmuş Olan Defterdar Ahmed Efendi Vakfı", s. 202.

³² "Ahmed Paşa Edirneli bir sipahî iken yârânı beyninde kerem ü sehâ ile işihâr bulup ba'dehu dünyâ ana musahhar olmuş idi [...] Sipâhîliği hâlinde kendi ile hem-kadeh olan Zübde Bey ve Bâki Paşa ve Mîrim Çelebi ve Sinan Bey-zâde ve bunlar emsâli kimseler her gün 'ış ü 'ışret iderken mîr-i meclis Ahmed Paşa idi." Bkz. Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, s. 425; Na'ımâ Mustafa Efendi, *Târib-i Na'ımâ*, II, s. 373; Edirne'de köprüsü ile meşhur Ekmekçizâde Ahmed Paşa, o zaman bey. Bkz. Ünver, "Selânik Mevlîhanesi", s. 31.

Özellikle XVI. yüzyılın son çeyreği içerisinde Safevilerin Anadolu'daki Şii propagandasının artması, padişahların Sünni düşünceyi merkez alan Mevlevîlikle daha fazla ilgilenmelerine ve tarikatla ilişkileri geliştirmeye başlamalarına sebep olmuştur³³. XVII. yüzyılın başlarından itibaren ise tarikat bir devlet müessesesi haline gelmeye başlamıştır³⁴. I. Ahmed (1603-1617) devrinde Mevlevîlik gittikçe güç kazanmaya başlamış ve devlet içinde hâkim tarikat durumuna gelmiştir³⁵. Konya'daki Mevlevî Dergâhı'nın çelebi efendisi dahi padişahın yakın dostu konumundadır³⁶. Devlet adamları da Mevlevî tarikatına mensup oldukları gibi, Osmanlı Devleti sınırları dâhilindeki şehirlerde Mevlevî tekkelerinin ve mevlévîhânelerin inşa edilmesini ve onlar için vakıflar kurulmasını sağlamışlardır³⁷. Hatta bu faaliyetlerinden dolayı padişah tarafından taltif edilmiş olan devlet adamları da bulunmaktadır³⁸.

Selanik Mevlevîhânesi'nin inşa edildiği dönemde Konya'daki Mevlânâ Dergâhı'nda çelebilik makamında Bostan Çelebi'yi görüyoruz. 11 Haziran 1603 (1 Muharrem 1012) tarihinde çelebilik makamına geçen Bostan Çelebi³⁹, daha sonra Sultan I. Ahmed ile iyi ilişkiler kurmuş ve birbirleriyle muhibbi dahi olmuşlardır. Onun çelebilik makamında bulunduğu yıllar içinde Mevlevîlik Osmanlı sınırları içinde oldukça yayılmış ve yeni mevlévîhâneler inşa edildiği gibi, eskileri de genişletilmiş ya da tamir edilmiştir⁴⁰.

Ahmed Paşa da 1602 yılında baş defterdar olduktan sonraki süreçte 1605'te paşa unvanı alıp, Rumeli Beylerbeyi olmuş ve 1607 yılında ise vezirlik makamına yükselmiştir. Ahmed Paşa'nın bu şekilde yükselmesinde Osmanlı sınırları içindeki şehir ve kasabalarda yaptırdığı hayratların⁴¹ katkısı olduğu gibi, Selanik Mevlevîhânesi'ni inşa ettirmesi ve ona vakıf kurması ise XVII. yüzyılın başında en dikkat çeken hayır işi olmuş görünmektedir.

³³ Ahmet Yaşar Ocak, "Kanûnî Sultan Süleyman Devrinde Osmanlı Resmî Düşüncesine Karşı bir Tepki Hareketi: Oğlan Şeyh İsmail-i Mâşûkî, *Osmanlı Araştırmaları*, X, İstanbul 1990, s. 57-58; Ahmet Yaşar Ocak, "Türkiye Tarihinde Merkezi İktidar ve Mevlevîler (XIII. XVIII. Yüzyıllar) Meselesine Kısa Bir Bakış", *II. Milletlerarası Osmanlı Devleti'nde Mevlevîhâneler Kongresi, 14-15 Aralık 1993*, Sayı 2, 1996, s. 21; Goncağül Artam, *Osmanlı Devleti'nde Mevlevî Tarikati'nin Klasik Öncesi Dönemi (13-17. Yüzyıllar)*, Tarih Encümeni Yayınları, İstanbul 2007, s. 129.

³⁴ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra*, s. 248.

³⁵ İrfan Gündüz, *Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri*, Ankara 1989, s. 57-58.

³⁶ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra*, s. 156.

³⁷ Gölpınarlı, *a.g.e.*, s. 247-248.

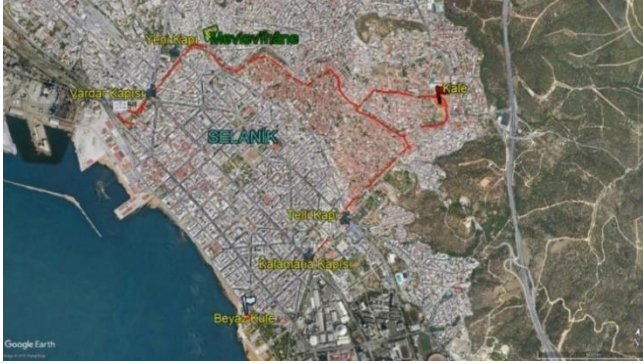
³⁸ Nimetullah Akay, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevîlik-Devlet İlişkisi*, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Şanlıurfa 2014, s. 181.

³⁹ Seyyid Sahîh Ahmed Dede, *Mevlevîlerin Tarihi Mecmûatü't-Tevârihi'l-Mevlevîyye*, Hazırlayan: Doç. Dr. Cem Zorlu, İnsan Yayınları, İstanbul 2003, s. 283.

⁴⁰ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra*, s. 334.

⁴¹ Parlak, "Gümülcine'de Kurulmuş Olan Defterdar Ahmed Efendi Vakfı", s. 205-207.

Bütün bu bilgiler neticesinde Ahmed Paşa'nın Selanik Mevlevîhânesi'ni, rivayetteki dededen veya hikâyedeki dervişten etkilenerek kurduğunu düşünebileceğimiz gibi, devlet kademesindeki siyasî ve idarî konumunu daha da yükseltmek için inşa ettirdiğini de söyleyebiliriz.

Harita: Günümüze Ulaşan Selanik Surları ve Mevlevîhânenin Konumu⁴²

Mevlevîhânenin Mevkii

Mevlevî tekkeleri ve mevlevîhâneler genellikle şehirlerin dışında ve geniş bir bahçesi olan arazilere inşa edilirdi⁴³. Selanik Mevlevîhânesi'nin de mevkii şehir merkezinin dışındadır⁴⁴. XVII. yüzyılın ikinci yarısında Selanik'i ziyaret eden Evliya Çelebi de mevlevîhânenin mevkisini kale surlarının kuzey-batı kısmında bulunan ve Yenikapı (Yenikapu) adıyla bilinen bölgede surlara yakın bir noktada yüksek bir zemine inşa edilmiş olarak anlatır. Yüksek bir mevkide bulunmasından dolayı da denizin (Akdeniz) bütünüyle görüldüğünü ifade etmektedir⁴⁵. Yenikapı ise günümüzde "Letaia Gate" olarak bilinmektedir⁴⁶. Letaia Gate bugün Agiou Dimitriou ile Arkadiopoleos caddelerinin kesiştiği noktadadır⁴⁷. Mevlevîhâne ise bu kapının kuzey tarafına doğru yaklaşık 350 metre uzaklıkta, Panagias Faneromenis

⁴² *Google Earth Pro*, 2018; 1869 yılının Ekim ayından itibaren deniz kıyısındaki surların yıkımı belediye ve yerel makamların işbirliği ile gerçekleşirken, 1889'da ise Kale'den itibaren Kalamaria Kapısı'na kadar olan kesimde yıkım başlamıştır. Bkz. Meropi Anastasiadou, *Tanzimat Çağında Bir Osmanlı Şehri Selanik*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1998, s. 129.

⁴³ Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra*, s. 341.

⁴⁴ "Selanik Kal'ası hâricinde merhûm müteveffâ Etmekçi oğlu Ahmed Paşa binâ eylediği mevlevîhânedeki [...] Bkz. BOA, *İE. EV*. No: 7/787, 7 Receb 1079 (11 Aralık 1668); "Mahrûse-i Selanik hâricinde vâkı' merhûm Etmekçizâde Ahmed Paşa binâ eylediği mevlevîhânedeki [...] Bkz. BOA, *C.EV*. No: 330/16780, 13 Zî'l-hicce 1195 (30 Kasım 1781).

⁴⁵ Evliya Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 8. Kitap, Hazırlayanlar: S. Ali Kahraman-Yücel Dağlı, Robert Dankoff, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005, s. 71.

⁴⁶ Vasileos D. Tzerpos, *In the Footsteps of St. Paul the Apostle in Greece*, Greek National Tourism Organisation, Greece 2015, s. 5.

⁴⁷ <http://wikimapia.org>, erişim tarihi 19.04.2018, Letaia Gate'in konumu sayfaya girdiğinizde sağ üst taraftaki arama çubuğuna "Letaia Gate" yazıp arama yaparak tespit edilebilmektedir.

caddesiyle, Trion Martiron sokağının birleştiği bölgededir. Mevlevîhânenin bulunduğu mevkiinin rakımı yaklaşık olarak 45 metredir⁴⁸. Günümüzde mevlevîhâne tamamen yok olmuştur. Binaları ve mezarlıkları yıkılmış ve üzerine okul inşa edilmiştir.

Mevlevîhâne Binaları

Evliya Çelebi'nin kısımları hakkında bilgiler verdiği mevlevîhânenin haremî kale gibi demir kapılı olup, geniş meydanının ortasındaki semâhânesinin dört yanı parmaklıklarla çevrilmiştir. Ayrıca semâhânenin kubbesi ve etrafındaki güzel sütunlar oldukça sanatla süslenmiş ahşap yapılarıdır. Mevlevîhânenin aydınlatmasının ise kıymetli avizelerle yapıldığını anlatan Evliya, yüz civarında dedesi bulunduğundan da söz eder⁴⁹.

Resim: XIX. Yüzyılda Selanik Mevlevîhânesi'nin Cepheden Görünüşü ve Mezarlığı⁵⁰

Mevlevîhâneyi daha ayrıntılı olarak anlatan Evliya Çelebi'den başka bir seyyah yoktur. Diğer taraftan mevlevîhâne XVII. yüzyılın ilk yarısının sonlarında bir yangına maruz kalmıştır. Selanik Kadısı'na yazılan Ağustos 1646 tarihli hükümden, mevlevîhânenin bu tarihten önce yandığını anlıyoruz. Hükümde, yanan mevlevîhânenin yenilenerek tamir edilmesi aşamasında ortaya çıkan masrafların mevlevîhâneye bağlanan tuz akçesinden ve vakfın gelirlerinden sağlanması padişah tarafından buyrulmuştur⁵¹. Ancak belgede mevlevîhânenin hangi kısımlarının ve ne kadarının yandığı belirtilmemektedir. Kuruluşundan elli yıl geçmeden bir yangına uğrayan mevlevîhânenin tamirden sonra özgünlüğünün ne derece korunduğu da bilinmemektedir. Mevlevîhâneyi 1646 yılından sonra ziyaret ettiğini bildiğimiz Evliya Çelebi de yangından söz etmemektedir. Tamirin evkaf gelirlerinden karşılanmasının buyrulması ve Evliya Çelebi'nin de bu olaydan söz etmemesi gibi etkenler, yangının

⁴⁸ Google Earth Pro, 2018.

⁴⁹ Evliya Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 8. Kitap, s. 71.

⁵⁰ BOA, Y. PRK. DH. No: 10/68, 7 Rebi'ü'l-ahir 1316 (25 Ağustos 1898).

⁵¹ BOA, A. {DVNS. MHM. d. No: 91, Receb 1056 (Ağustos / Eylül 1646), s. 108, sıra 338.

büyük olmadığını ve mevlevîhâneyi çok harap etmediğini düşündürmektedir. Daha sonraki yüzyıllar içerisinde de mevlevîhânenin yapılarında tamir ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

1849 yılının Nisan ayından önce Selanik Vilayet Meclisi, mevlevîhânenin şeyhi İbrahim Efendi'nin tamir isteği üzerine şehir mimarı ve mühendise bir araştırma yaptırmıştır ve sonucunda dergâhın semâhânesinin ve dedelerin hücrelerinin harap olduğu ve yaklaşık 20.000 kuruş karşılığında tamir edilebileceği vilayet meclisi tarafından onaylanmıştır. Ancak mevlevîhâne vakfının gelirleri bu tamirati karşılayamayacak kadar düşüktür. Tanzimat'ın ilanından önce dahi bu tür tamiratların bazı hayrat sahiplerinin desteğiyle yapıldığı görülmekle birlikte, uzunca zamandır bu da sağlanamamaktadır. Bu nedenle güzel ve büyük mevlevîhânenin tamamen harap durumda kalmaması için tamir masrafının karşılanması aşamasında, padişahın ve sadareten vilayet meclisi ferman beklemektedir⁵². Ancak tamirin gerçekleştiğine dair bir belgeye ulaşamadığımızdan, mevlevîhânenin bu tarihlerde harap kaldığı düşünülebilir.

XIX. yüzyılın sonlarında mevlevîhânenin oldukça kapsamlı bir tamire muhtaç olduğu şeyh Eşref Efendi tarafından Selanik Vilayeti'ne bildirilmiştir. Bunun üzerine belediye mimarı Said Ağa tarafından bir keşif yapılmış ve 1 Ağustos 1892 tarihinde tamirle ilgili rapor vilayete sunulmuştur. Buna göre, dergâh, cami, şeyh dairesi, dedelerin hücreleri, misafir odaları, türbe ve tuvaletler tamire muhtaç durumdadır. Ayrıca yeni bir hâne ve taamhâne ilave edilmesi ve yeni demir borularla su yolu yapılması gerekliliği de keşifle ortaya çıkmıştır. Bütün bunlar için 300.000 kuruş civarı bir masraf hesaplanmıştır. Ancak vilayet meblağı yüksek bulunca, tekrar bir keşif yapılması kararlaştırılmıştır. Yapılan yeni keşif neticesinde tamiri ve inşası önceki keşifte gösterilenlerin gerçekten harap olduğu anlaşıldığı gibi, bunların tamamen yenilenmesi, semâhâne, minare, şadırvan, matbah, kiler, köşk ve bahçe duvarlarının da tamirinin gerekli olduğu görülmüştür. Böylece ne gibi tamirat ve yenileme yapılacağı ile ilgili ayrıntılı bir tablo hazırlanmış ve masraf olarak da toplam 199.500 kuruş belirlenmiştir⁵³. Ancak tamir konusunda merkezden ne doğrultuda bir emir verildiği tespit edilememiştir.

Osmanlı Devleti XVII. ve XIX. yüzyıllarda yaşanan tamir ihtiyaçları karşısında mevlevîhâne yönetimine masrafların karşılanması aşamasında vakıf gelirleri ile devletin sağladığı tahsisatı kullanmasını ve ayrıca hayır sahiplerinin maddî desteğini almasını tavsiye etmiştir. XX. yüzyılın başında mevlevîhânenin gider tablosunda bu duruma dair “dergâh-ı şerîf ile sâir müsakkafâta lüzûmuna mebnî icrâ edilen ta'mîrâtına sene-i hâliya zarfında sarf edilmiş olan. 5.829 gurus” şeklinde bir açıklama dahi olması bunu doğrular niteliktedir⁵⁴. Masrafların fazlalığından dolayı devlet

⁵² BOA, *MVL*. No: 226/17, 9 Cemâziye'l-ahir 1265 (2 Mayıs 1849).

⁵³ BOA, *Y. PRK. UM*. No: 26/34, 15 Receb 1310 (2 Şubat 1893).

⁵⁴ BOA, *TFR. I. SL*. No: 7/679, 4 Muharrem 1321 (2 Nisan 1903).

tamirat isteklerini kabul etmemiş olabilir. XIX. yüzyıl içinde devlet yönetimi sınırlar dâhilinde bulunan mevlevîhânelerden gelen tamirat masraflarına dair istekleri değerlendirmiştir. Mevlevîhânelerden bazılarının tamir masrafları karşılanırken, diğerlerinin ki ne yazık ki cevapsız kalmıştır⁵⁵.

Mevlevîhâne Evkâfı

XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Mevlevîhâne'nin evkâfına ve yönetimine dair kayıtların, sadrazamlığa bağlı, yoksullara yardım kurumlarının yöneticilerinin berat belgelerinin düzenlendiği ve bu kurumların muhasebelerinin kayıt altına alındığı Küçük Evkâf Muhasebesi Kalemî'nde⁵⁶ tutulduğu anlaşılmaktadır⁵⁷. Tanzimat'ın ilanından sonra manevî din büyüklerinin vakıfları müstesna vakıflardan olmuş ve daha sonra bütün mevlevîhâneler Evkâf-ı Celâliye'ye tabi kılınarak müstesna evkâf durumuna getirilmiştir⁵⁸. Selanik Mevlevîhânesi de Tanzimat'ın ilanından sonra müstesna vakıflar arasına girmiştir⁵⁹.

Vakfın Gelir Kaynakları: Selanik Mevlevîhânesi vakfının vakfiyesi önceden de belirttiğimiz gibi tespit edilememiştir. Bundan dolayı Ahmed Paşa'nın vakfı kurarken ne gibi şartlar koştüğünü tam olarak bilemiyoruz. Ancak arşiv belgeleri vasıtasıyla vâkıfın bazı şartlarını ortaya çıkarabiliyoruz. Bu belgeler aracılığıyla Defterdar Ahmed Paşa'nın vakfettiği gelir getiren gayrimenkuller arasında Selanik Kazası'na bağlı Vardarin Nahiyesi'nin Vardar-ı Sagir kısmında bulunan Harmanköy Karyesi'nde⁶⁰ bir çift arazi, değirmen ve bahçeler tespit edilmiştir⁶¹. Arazi ve değirmenden gelen

⁵⁵ XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti sınırları dâhilinde bulunan mevlevîhânelerin tamiratları hakkında geniş bilgi için Bkz. Serdar Ösen, *Osmanlı Devlet ve Toplum Hayatında Mevlevilik 19 Yüzyıl*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2015, s. 112-137.

⁵⁶ Oktay Güvemli-Batuhan Güvemli, "Osmanlı Kayıt Kültüründe Vakıf Muhasebesi ve Devlet Muhasebe Sistemi", *Vakıflar Dergisi*, 46, Aralık 2016, s. 10-11.

⁵⁷ Defter-i hazîne-i tâbî-i muhâsebe-i küçük. Bkz. BOA, *İE. EV.* No: 7/787, 7 Receb 1079 (11 Aralık 1668); "Be-cihet-i Defter-i hazîne-i tâbî-i kalem-i muhâsebe-i küçük." Bkz. BOA, *İE. EV.* No:9/901, 30 Zi'l-hicce 1079 (31 Mayıs 1669); "vakf-ı mezburun kaydı küçük evkâf muhâsebesinde mastûr ve mukayyed olub." Bkz. VGMA, *VD*, No: 660, 21 Receb 1149, (25 Kasım 1736), s. 265.

⁵⁸ Nazif Öztürk, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, Ankara 1995, s. 110-111.

⁵⁹ "Selanik Mevlevîhânesi Vakfı'ndan Vardarin Nâhiyesi'nde baruthâne civârında vâkıf hân ve değirmen ve bağçe ve arâziden bidâyet-i tanzimât-ı hayriyyeden berü nizâm-ı müstahsene-i ma'lûm-ı vechle evkâf-ı celîle-i müstesnâ bulunduğu cihetle [...]” Bkz. BOA, *MVL* No: 357/21, 12 Şevvâl 1276 (3 Mayıs 1860).

⁶⁰ Vardarin Nahiyesi'nin Vardar-ı Kebir ve Vardar-ı Sagir olarak iki kısma ayrıldığını Varidat Muhasebe Defterinde görebilmekteyiz. Bkz. BOA, *ML. VRD. d.*, No: 860, s. 1-7, 27 Rebi'ü'l-evvel 1259 (27 Nisan 1843); günümüzde Vardar-ı Sagir (Harmanköy), Selanik'in kuzey-batu kesiminde kalan Neos Koukloutzas (Νέος Κουκλουτζάς) bölgesi olarak bilinmektedir. Bkz. Kyriakos Chatzikyriakidis, "(Παλαιά) Χαρμόνιοι Ιστορία, δημογραφία (τέλη 18ου αι. – αρχές δεκαετίας 1930)", *Μακεδονικά*, 37, 2011, s. 173-192.

⁶¹ BOA, *EV. MKT.* No: 765/115, Gurre-i Receb 1292 (3 Ağustos 1875); BOA, *EV. MKT.* No: 1174/109, 12 Cemâziye'l-ahir 1309 (12 Ocak 1892); BOA, *TFR. I. SL* No: 7/679, 4 Muharrem 1321 (2 Nisan 1903).

gelirlerin mevlevîhânedeki sakin fukaranın ve dervişlerin taamiyeleri için vakfedildiği anlaşılmaktadır⁶². Bunlara ek olarak Vardarin Nahiyesi'nde baruthane civarında bir han vakfedilen gayrimenkuller arasındadır⁶³.

Vakfın Selanik'te Vardar Kapısı⁶⁴ Caddesi'nde bir kahvehane ve aşçı dükkânı, surların içinde Kolombo Caddesi olarak da bilinen bölgede⁶⁵, bir İtalyan'ın işlettiği Kolombo Otel⁶⁶ civarında iki demirci dükkânı gelir getiren gayrimenkulleri olarak belirlenmiştir⁶⁷. Bir diğer gayrimenkul ise, Selanik'teki Bulat Mahallesi'nde, üzerinde binaları da bulunan bir zemin⁶⁸ olarak görünmektedir. Bütün bunlara ek olarak mevlevîhâne yakınında bir kahvehâne, Selanik içinde birbirlerine bitişik halde fırın, saraç, arpacı, berber ve kalıpcı dükkânları gelir getiren gayrimenkuller arasındadır⁶⁹.

XX. yüzyılın başlarında Mevlevîhâne şeyhi Ali Eşref Efendi ve kardeşi İsmail Hakkı Dede arasında yaşanan maaş sorunu ile ilgili yazışmalarda, Sadaret'ten Selanik Vilayeti'ne verilen cevapta, vakfın 33 adet dükkânının olduğu belirtilmektedir. Hatta dükkânların vüzeradan bir kişi tarafından vakfedildiği de yazılmıştır⁷⁰. Bu kişi Defterdar Ahmed Paşa olmalıdır. Çünkü başka bir vezirin bu miktarda gayrimenkul vakfettiğine dair kayıt bulunmamıştır. Diğer taraftan dükkânların mevkileri ve türleri hakkında bilgi yoktur.

Önceden bahsettiğimiz üzere, Ahmed Paşa'nın bu gayrimenkuller haricinde, Yenişehir'de kurduğu vakfın müsakkafatından gelen gelirlerden Selanik

⁶² BOA, *EV. MKT.* No: 765/115, Gurre-i Receb sene 1292 (3 Ağustos 1875).

⁶³ BOA, *MVL.* No: 357/21, 12 Şevvâl 1276 (3 Mayıs 1860).

⁶⁴ Vardar Kapısı (Golden Gate) günümüzde Egnatia Caddesi'nin başlangıcındadır.

⁶⁵ Günümüzde Egnatia ile Adigonidon caddelerinin kesiştiği nokta ile çevresi Kolombo bölgesidir. Bkz. <http://wikimapia.org>, erişim tarihi 26.04.2018.

⁶⁶ BOA, *HR. TH.* No: 160/28, 29 Temmuz 1895; BOA, *MF. MKT.* No: 335/31, 18 Rebî'ü'l-ahir 1314 (26 Eylül 1896); Ayrıca Bkz. Meropi Anastasiadou, "Yörenin Batılıları", *Selanik 1850-1918*, Hazırlayan: Gilles Veinstein, Çev. Cüneyt Akalın, İstanbul 2001, s. 159-160.

⁶⁷ "Bâ-kontrato-nâme Kolombo civârında vâkı' bir bâb demirci dükkânı... Bâ-kontrato-nâme Kolombo civârında vâkı' diğer bir bâb demirci dükkânı [...]" Mevlevîhâne'nin Mart 1902'den Mart 1903'e kadar olan gelirleri için Bkz. BOA, *TFR. I. SL.* No: 7/679, 4 Muharrem 1321 (2 Nisan 1903); "Selanik Mevlevîhânesi icâre-i vâhideli evkâfından Selanik'de Vardar Kapusu Caddesi'nde kâin 'akârât-ı mevkûfe ile Kolombo karşısında vâkı' diğer 'akârât-ı mevkûfenin [...]" Selanik Vilayeti Mektubî Kalemi'nden Dâhiliye Nezareti'ne yazılan tahrirat için Bkz. BOA, *DH. MKT.* No: 743/47, 13 Rebî'ü'l-ahir sene 321 (9 Temmuz 1903).

⁶⁸ BOA, *A.}MKT. MHM.* No: 180/6, 26 Şaban 1276 (19 Mart 1860); zemine merbût icârât. Bkz. BOA, *TFR. I. SL.* No: 7/679, 4 Muharrem 1321 (2 Nisan 1903).

⁶⁹ BOA, *TFR. I. SL.* No: 7/679, 4 Muharrem 1321 (2 Nisan 1903).

⁷⁰ "7 Şa'bân sene 321 târihi ve 53 numrolu tahrîrât-ı devletlerine cevâben Selanik Mevlevîhânesi'ne 'âid 'akârdan otuz üç bâb dükkânın icârına post-nişin Eşref Dede'nin muvâfakat etmemesinden nâşi hukûk-ı vakfın izâ'a edimekte olduğu geçende vilâyet-i celileleri niyâbet-i şer'iyyesinden bildirilmesi üzerine 'akârât-ı mezkûrenin mu'attal bir hâlde bırakılması vakf hakkında müceb-i zarûriyetiyle vüzerâdan bir zât tarafından dergâh-ı mezkûr için vakf ve tahsîs olduğu müstahber olub [...]" Bkz. BOA, *BEO.* No: 2224/166745, 2 Ramazân 1321 (22 Kasım 1903).

Mevlevîhânesi'nin şeyhine ve fukarasına günlük 150 akçe taamiye parası vakfettiği anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan mevlevîhânedeki Kurân ve Mevlid-i Şerif okunması amacıyla, XVIII. ve XIX. yüzyıllar içinde başka vakıflar da kurulmuştur. 1762 yılında Mevlevîhâne post-nişini olan Şeyh Ahmed⁷¹, dergâhta her gün Kurân-ı Kerim okunması amacıyla Selanik'in Vardarin Nahiyesi'nin Gülmezoğlu Mahallesi'nde⁷² Dutlu Han olarak bilinen gayrimenkulü kira geliri elde edilmek şartıyla vakfetmiştir. Şeyh Ahmed vakfın tevliyetini mevlevîhânedeki post-nişin olan evlatlarına, post-nişin olmadıkları halde de yine onlara bırakılmasını şart koşmuştur⁷³.

Mevlevîhâne için kurulan bir başka vakıf daha vardır. XIX. yüzyılda iki defa Selanik Valiliği yapmış olan ve ayrıca vezirlik makamına kadar da yükselen Sirozlu İbrahim Paşa, Aralık 1843'teki vefatından⁷⁴ önce, Selanik Mevlevîhânesi'nde her sene Mevlid-i Şerif okutulması amacıyla on bin kuruş nükut para vakfetmiştir. Mevlevîhânedeki post-nişin olanların ise vakfa nezaret etmesini şart koşmuştur. Paranın senelik faizi yüzde dokuz olarak belirlenmiştir.⁷⁵

Arşiv belgeleri aracılığıyla mevlevîhâne evkafı arasında tespit edebildiğimiz akârlar/gelirler bu kadardır. Bunlarla birlikte devlet tarafından da dergâha çeşitli gelir kaynakları bağlanmıştır. 1646 yılından önce⁷⁶, Selanik Beşçınar mevkisinde bulunan memleha mukataası malından mevlevîhânedeki fukara ve dervişler için nafaka ve kisve bahası olarak yıllık seksen bin sağ akçe ocaklık tayin olunmuştur⁷⁷. Ayrıca XX. yüzyılın başında mevlevîhâneye biri 1.608, diğeri 431 ve sonuncusu 19 kuruş olmak üzere toplam 2.058 kuruş hükümet tarafından gelir tahsis edilmiştir. Ancak bu gelirlerin hangi kaynaktan geldiği belirtilmemiştir⁷⁸.

Yukarıda söz ettiğimiz akârların vakfa sağladığı gelirlerin aylık ya da yıllık olarak toplamlarını hesaplama aşamasında ne yazık ki yeterli veri elimizde bulunmamaktadır. Ancak XVII. yüzyılın başlarından itibaren Selanik Mevlevîhânesi Evkâfı'nın gelirlerinin iyi bir düzeyde bulunduğu özellikle sahip olduğu

⁷¹ BOA, *C.EV.* No: 329/16744, 23 Zi'l-ka'de 1175 (15 Haziran 1762).

⁷² BOA, *MVL.* No: 1029/58, 11 Zi'l-ka'de 1282 (28 Mart 1866).

⁷³ BOA, *MVL.* No: 357/21, 12 Şevvâl 1276 (3 Mayıs 1860); BOA, *MVL.* No: 365/5, 20 Cemâziye'l-evvel 1277 (4 Aralık 1860).

⁷⁴ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî, III*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, s. 774.

⁷⁵ BOA, *DH. MKT.* No: 1960/15, 17 Zi'l-ka'de 1309 (13 Haziran 1892)

⁷⁶ “Kendüde olan tuz akçesinden ve sair mahsûl-ı vakfdan [...]” Bkz. BOA, *A. {DVNS. MHM. d. No:91, Receb 1056 (Ağustos / Eylül 1646), s. 108, sıra 338.*

⁷⁷ BOA, *AE. S.AMD. III.* No: 54/5381, 9 Safer 1124 (18 Mart 1712); BOA, *İE. MDN.* No: 3/209, 29 Cemâziye'l-ahir 1142 (19 Ocak 1730); BOA, *C.EV.* No: 345/17516, 29 Cemâziye'l-evvel 1194 (2 Haziran 1780).

⁷⁸ Mevlevîhâne'nin Mart 1902'den Mart 1903'e kadar olan gelirleri içinde “dergâh-ı şerif için hükümet-i seniyyeden muhassas olan” başlığı altındaki bilgi için Bkz. BOA, *TFR. I. SL.* No: 7/679, 4 Muharrem 1321 (2 Nisan 1903).

gayrimenkullerden anlaşılmaktadır. Evliya Çelebi de mevlevîhânenin evkafının çok olduğunu vurgulamaktadır⁷⁹. Daha sonraki yüzyıllar içerisinde de gelirler belirli aşamada iken, XIX. yüzyılda vakfın gelirlerinde düşüşler yaşandığına dair özellikle belgelere yansıyan ifadeler de bulunmaktadır⁸⁰. XX. yüzyılın başlarında Selanik Salnamesi'nde mevlevîhânenin gelirlerinin tahmini olarak 800-900 lira civarında olduğu belirtilmektedir⁸¹. Mevlevîhânenin 1902 Mart-1903 Mart arasındaki gelir ve giderlerini gösterir bir çizelgeye göre ise 55.818 kuruş gelir hesaplanmıştır⁸². Salnameye göre daha ayrıntılı ve kesin bir rakam verdiği için, çizelgedeki gelirler daha doğru görünmektedir.

Gelirlerin Türü	Kuruş	Para	Yüzde
Kahvehânelerin ve dükkânların senelik kira geliri	31.926	-	57,20%
Arazinin, değirmenin ve bahçenin senelik kira geliri	21.698	20	38,87%
Hükümetten tahsis olunan gelir	2.058	-	3,69%
Zeminin senelik kira geliri	135	-	0,24%
Toplam	55.817	20	100,00%
	55.818		

Tablo-1: XX. Yüzyılın Başında Mevlevîhânenin Gelirleri

Vakfın Giderleri: Vakfın gelir getiren mülklerini yukarıda olduğu şekliyle açıklamaya çalıştık. Giderler de önemli bir konudur. Ancak incelediğimiz dönemlere ait giderleri gösteren düzenli defterlere veya belgelere ulaşamıyoruz. Fakat genel olarak bir değerlendirme yaparsak, vakfın önemli gider kalemlerinden biri görevlilere ödenen maaşlardır. Bunlara ek olarak mevlevîhâne yapılarının aydınlatılması, ısıtılması ve temizlenmesi için yapılan harcamalar ile gerektiğinde ortaya çıkan tamir ve onarım masrafları da diğer gider kalemleridir.

Diğer taraftan gelirler kısmında belirttiğimiz çizelgeye göre Mart 1902 - Mart 1903 tarihleri arasındaki giderler 59.194 kuruştur. Aşağıdaki tabloda giderler genel olarak sınıflandırılmıştır.

Giderlerin Türü	Kuruş	Para	Yüzde
Ramazan ayında, diğer on bir ay içinde, mübarek gecelerde ve kurban bayramında taamiye masrafı ve diğer giderler	23.200	-	39,19%

⁷⁹ “Bu âsîtanenin evkâf-ı kesîresi olmağın [...]” Bkz. Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 8. Kitap, s. 71.

⁸⁰ “Selanik’de vâkı’ mevlevî dergâh-ı şerîfi müddet-i medideden berü ta’mir olunmadığından semâ’-hânesiyle hücerât-ı dedegânın müşrif-i harâb olarak derûnunda icrâ-yı ebyât-ı behiyye-i hazret-i Mevlânâ ile dedegânın mühimmât ve iskânları mümkün olamayacağı ve hân-kâh-ı mezbûrenin vakfı pek cüzî olub hâsîlât-ı vâkı’ası dedegân-ı merkûme ile âyende ve revendegânın it’âm-ı ta’âmiyelerine bile vefâ etmediği [...]” Bkz. BOA, *MVL* No: 226/17, 9 Cemâziye’l-ahir 1265 (2 Mayıs 1849).

⁸¹ “Mevlevîhâne Dergâh-ı Şerîfi sekiz dokuz yüz lira râddesinde vâridât-ı seneviyyesi olduğu tahmîn edilmekte ise de, sûret-i istisnâiyede şeyhi tarafından idâre olunmaktadır”. Bkz. *1320 Sene-i Hicriyyesine Mahsûs Selânik Vilâyet Sâlnâmesi*, Hazırlayan: Hatice Oruç, TTK, Ankara 2014, s. 456.

⁸² BOA, *TFR. I. SL* No: 7/679, 4 Muharrem 1321 (2 Nisan 1903)

Gerektiğinde borç alınan paraların yıl içindeki faiz tutarı	13.221	20	22,34%
Vakfın müsakkafatının vergileri, sigorta ücretleri ve tamir giderleri	10.303	20	17,41%
Mevlevihâne görevlilerinin ücretleri	9.000	-	15,20%
Vakfın mahkemelerde görülen davaları için yapılan masraflar	3.469	-	5,86%
Toplam	59.193	40	100%
	59.194		

Tablo-2: XX. Yüzyılın Başında Mevlevihânenin Giderleri

Gelir ve gider tablolarına göre, mevlevihâne yönetimi bir yıl içinde 3.376 kuruş açık vermiştir. Bu tutar ise toplam gelirin %6'sına tekabül etmektedir. Diğer yılların gelir-gider verileri elimizde olmadığı için, verilen açığın önceki ve sonraki senelere göre yüksek mi düşük mü olduğunu söyleyemiyoruz. Bir başka konu ise, gelirlerin yaklaşık %96'lık kısmı vakıf mülkleri üzerinden karşılanırken, onların vergileri, sigortaları ve bakımları için yapılan harcamalar, giderler arasında %17,41 oranında olup, çok düşük seviyededir. Aşağıda “Vakıf ve Yönetim Sorunları” alt başlığında XIX. yüzyılda vakıf mülkleriyle ilgili davalar yaşandığını görebilmekteyiz. Bu durum ise mevlevihânenin giderlerine mahkeme masrafları olarak yansımıştır. Diğer taraftan yönetim, giderler arasında en büyük ikinci harcamayı faiz için yaparak, yıllar içinde oldukça fazla borçlandığını da göstermektedir.

Vakıf Görevlileri

Şeyh ve Mütevellî: Mevlevihânelerde vakıflardan gelir elde eden birçok görevli bulunmaktadır. Selanik Mevlevihânesi Evkâfî'ndan maaş alan görevlileri yüzyıllar içinde araştırma eserler ve ulaşabildiğimiz arşiv belgeleri aracılığıyla tespit edebiliyoruz. Dergâhın şeyhi bunların başında gelmektedir. Mevlevihânenin ilk şeyhi Ulu Bostan Çelebi'nin müridi olan Larendeli Abdülkerim Dede'dir. Onun vefat edip⁸³ dergâha defnedilmesinden⁸⁴ sonra yerine müridi Manisalı Ramazan Dede geçmiştir. O da Selanik Mevlevihâne şeyhliğinden istifa edip Siroz'a gidince⁸⁵ yerine kimin geçtiği tespit edilememektedir. Diğer taraftan arşiv belgeleri aracılığıyla 1668 yılının sonlarından itibaren mevlevihânenin şeyhinin Hasan Efendi olduğunu ve yevmiye olarak da 7 akçe aldığını anlıyoruz. Ayrıca Hasan Efendi vakfın da

⁸³ Abdülkerim Dede'nin vefat yılı Esrar Dede'nin eserinde H. 1080 (M. 1669-1670) olarak verilmektedir. (Bkz. Esrar Dede, *Tezkîre-i Şu'arâ-yı Mevlevîyye*, Hazırlayan: İlhan Genç, Ankara 2000, s. 444-445); Bu tarih doğru ise kendisi vefat etmeden çok önce şeyh vazifesini Ramazan Dede'ye bırakmış olmalıdır. Diğer taraftan arşiv belgelerine göre bu tarihte mevlevihânenin şeyhi Hasan Efendi adındaki kişidir. Bkz. 86 numaralı dipnot.

⁸⁴ “Dergâh-ı mezkûrda defîn-i hâk 'itr-nâk olan Kerim Dede Efendi hazretlerinin [...]” Bkz. BOA, *A.}DVN*. No: 131/98, 19 Şevvâl 1274 (2 Haziran 1858).

⁸⁵ Seyyid Sahîh Ahmed Dede, *Mevlevîlerin Tarihi*, s. 291-292.

mütevellisidir⁸⁶. Mayıs 1691 tarihinde mevlevîhânenin şeyhi 7 akçe yevmiye alan Derviş Ahmed'dir⁸⁷. XVIII. yüzyıl içerisinde müteveli vazifesi ise iki derviş üzerindedir⁸⁸. 1762 yılının Haziran ayından önce dergâhın şeyhi ve tevliyet görevinin yarı hissesine sahip olarak Şeyh Hasan bin Şeyh Ahmed görünürken, bu tarihten itibaren kendisinin vefatı üzerine yarı tevliyet görevi mevlevîhânenin şeyhi de olan oğlu Şeyh Ahmed'e on akçe yevmiye ile geçmiştir⁸⁹. 1794 yılında Şeyh Ahmed vefat edince büyük oğlu Mehmed Ali Efendi tek başına müteveli olmuştur⁹⁰. XIX. yüzyıla ait belgelere göre, bu sırada Mehmed Ali Efendi ayrıca mevlevîhânenin şeyhidir⁹¹. Kendisinin 1830/1831 tarihindeki vefatı⁹² üzerine yerine şeyh olarak kimin geçtiği belgeler aracılığıyla belirlenememekle birlikte, en erken 1846 yılı içinde kardeşi İbrahim Edhem Efendi'yi şeyh vazifesinde görebiliyoruz⁹³. 1851 yılında İbrahim Edhem Efendi, ailesinin bu vazifeyi yaklaşık 150 yıldır yürüttüğünü söylemektedir⁹⁴. Bundan dolayı Mehmed Ali Efendi'nin vefatından sonra İbrahim Edhem Efendi'nin vazifeyi devralmış olduğunu kuvvetle söyleyebiliriz. Ancak onun ayrıca evkâfın mütevellisi olduğuna dair başka bir bilgi yoktur. Diğer taraftan Mehmed Ali ve İbrahim Edhem efendilerin babaları Şeyh Ahmed'in dergâhta her gün Kurân-ı Kerim okunması amacıyla kurduğu vakfın mütevellileri oldukları bilinmektedir.

1853 Mart ayından önce İbrahim Edhem Efendi vefat etmiştir⁹⁵. Yerine şeyh olarak oğlu Mehmed Emin Efendi'nin getirilmesine dair Selanik Vilayet Meclisi'nden bir mazbata ve ilam çıkmıştır. Ayrıca Mehmed Emin Efendi Tophâne-i Amire Meclis reisi Musa Paşa'nın akrabası olup, onun tarafından da bu görev için desteklenmiştir. Hatta Emin Efendi'nin, "amcası Mehmed Ali Efendi'nin oğlu Mehmed Ali'den yaşça da büyük olması bu vazife için daha uygun olduğunu göstermektedir" şeklinde Konya'da çelebi efendiye görüş bildirilmiştir⁹⁶. Ancak bütün bu gelişmelere rağmen

⁸⁶ "El-Abdü'l-fakîr Şeyh Hasan El-Mütevellî [...]" Bkz. BOA, *İE. EV.* No: 7/787, 8 Receb 1079 (12 Aralık 1668); BOA, *İE. EV.* No: 9/901, 30 Zî'l-hicce 1079 (31 Mayıs 1669).

⁸⁷ Derviş Ahmed Şeyh-i Mevlevîhâne yevm 7. Bkz. VGMA, *VD*, No:725, s. 7, 23 Şa'bân 1102 (22 Mayıs 1691).

⁸⁸ BOA, *C. EV.* No: 18/898, 5 Şa'bân 1152 (7 Kasım 1739).

⁸⁹ BOA, *C. EV.* No: 329/16744, 15 Zî'l-ka'de 1175 (7 Haziran 1762).

⁹⁰ BOA, *C. EV.* No: 297/15110, 4 Ramazân 1208 (5 Nisan 1794).

⁹¹ BOA, *MVL.* No: 357/21, 12 Şevvâl 1276 (3 Mayıs 1860); BOA, *MVL.* No: 365/5, 12 Cemâziye'l-evvel 1277 (4 Aralık 1860).

⁹² Mehmed Ali Efendi'nin kabir taşında "mev'âya göçtü Şeyh Ali Dede 1246" yazmaktadır. Bkz. Şahabettin Uzluk, *Mevlevîlikte Resim ve Resimde Mevlevîler*, TTK, Ankara 1957, s. 68.

⁹³ BOA, *A. }MKT.* No: 41/66, 11 Cemâziye'l-evvel 1262 (7 Mayıs 1846).

⁹⁴ "Yüz elli sene akdem ecdâd-ı fakîrânem lâıyk-i seccâde-i meşîhat görölerek [...]" İbrahim Edhem Efendi'nin maaş talebi ile ilgili arzuhalı için Bkz. BOA, *MVL.* No: 101/12, 7 Cemâziye'l-evvel 1267 (10 Mart 1851).

⁹⁵ BOA, *A. }MKT.* NZD. No: 90/29, 4 Cemâziye'l-ahir 1269 (15 Mart 1853); BOA, *A. }MKT.* NZD. No: 83/26, 11 Şevvâl 1269 (18 Temmuz 1853).

⁹⁶ BOA, *A. }MKT.* *MHM.* No: 756/75, 17 Şevvâl 1269 (24 Temmuz 1853).

aynı yılın Ağustos ayının sonunda şeyh olarak, Mehmed Ali Efendi'nin oğlu Mehmed Ali atanmıştır⁹⁷. Fakat Mehmed Ali Efendi'nin istifası nedeniyle vazife bir süre sonra ailenin dışından biri olan Yakup (Efendi) Çelebi'ye tevcih edilmiştir. 1855 yılından itibaren Yakup Çelebi mevlevîhânenin şeyhi⁹⁸ olarak görülmekle birlikte tevliyet görevini⁹⁹ de yürütmüştür. 1858 yılının Aralık ayı içerisinde Yakup Çelebi'nin vakfın mallarını gasp ettiğine dair yapılan şikâyetlerin artmasını müteakip azledilmesi ve yerine Mehmed Ali Efendi'nin ikinci kez atanması için Sadaret Mektûbî Mühimme Kalemi'nden Konya'daki çelebi efendiye görüş bildirilmiştir¹⁰⁰. Yakup Çelebi'nin bundan sonra azledildiği ve 1860 yılı içinde yerine Mehmed Ali Efendi'nin geldiği anlaşılmaktadır¹⁰¹. Mehmed Ali Efendi ikinci kez göreve geldikten sonra, önceden babasının üzerinde olan tevliyet görevini talep eden bir dilekçe ile Evkâf Nezaretine başvurmuştur¹⁰². Evkâf Mektûbî Kalemi'nden yapılan tahkikat neticesinde tevliyetin babasının üzerinde olduğu anlaşılmasına rağmen, bu gibi taşrada bulunan vakıfların görevlileri ile ilgili kayıtların mahallinden çıkartılması gerekliliği üzerinde durulup, ancak Selanik Vilayeti Evkâf Müdürlüğü'nden gelecek mazbata karşılığında durumun kesinlik kazanacağı bildirilmiştir¹⁰³.

1869 yılının Ekim ayında Mehmed Ali Efendi vefat ettiğinde¹⁰⁴ şeyh olarak

⁹⁷ BOA, A.}MKT. DV. No: 75/79, 24 Zi'l-ka'de 1269 (29 Ağustos 1853).

⁹⁸ “Dergâh-ı mezbûr meşihatine bundan üç sene mukaddem tay'ın buyrulmuş olan Yakub Çelebi dâ'ileri [...]” Bkz. BOA, A.}DVN. No: 131/98, 19 Şevvâl 1274 (2 Haziran 1858).

⁹⁹ 1860 yılının aralık ayında mevlevîhâne evkâfına gelir sağlayan Dutlu Han ile ilgili bir arzuhal yazan dönemin mevlevîhâne şeyhi Mehmed Ali Efendi'nin, “Fakirleri meşihat-i mezkûreden bi'l-isti'fâ 'azl olub yerime selef-i 'âcizi Yakub Çelebi şeyh olduğu vakt der-gâh-ı şerif-i mezkûr evkâfına vaz'-ı yed eylediği misillü” şeklindeki ifadelerinden de anlaşılacağı üzere Yakup Çelebi evkâfın tevliyetini de üzerine almıştır. Bkz. BOA, MVL. No: 365/5, 20 Cemâziye'l-evvel 1277 (4 Aralık 1860).

¹⁰⁰ BOA, A.}MKT. MHM. No: 150/17, 23 Cemâziye'l-evvel 1275 (29 Aralık 1858).

¹⁰¹ BOA, MVL. No: 357/21, 12 Şevvâl 1276 (3 Mayıs 1860).

¹⁰² “Ma'rûz-ı dâ'ileridir ki. Selanik'de vâkı' merhûm Etmekçizâde Ahmed Paşa Vakfı'ndan almak üzere Selanik'de vâkı' mevlevîhânesinde yevmî on akçe vazife ile imâmet ve beş akçe ile müezzîn ve on akçe ile 'aşr-hân ve yirmi akçe ile tevliyet cihetleri pederim müteveffâ Mehmed Ali bin Ahmed 'uhdesinde olub hasbe'n-nizâm mezkûr cihetler 'uhde-i dâ'iyaneme intikâl edecek olduğundan kaleminden kaydlarının ihrâcıyla tevcihi husûsuna müsâ'ade-i seniyye-i nezâret-penâhileri erzân ve şâyân buyurulmak bâbında emr ü fermân hazret-i men lehü'l-emrindir. Bende-i Mehmed Ali Post-nişin-i Mevlevîhâne-i Selanik.” Bkz. BOA, EV. MKT. No: 491/158, 17 Cemâziye'l-ahir 1286 (24 Eylül 1869).

¹⁰³ BOA, EV. MKT. No: 491/158, 17 Cemâziye'l-ahir 1286 (24 Eylül 1869); BOA, EV. MKT. No: 492/122, 4 Receb 1286 (10 Ekim 1869).

¹⁰⁴ “Selanik'de vâkı' Etmekçizâde Ahmed Paşa Mevlevîhânesi Vakfı'ndan yevmî on akçe vazife ile imâmet ve beş akçe ile müezzîn ve on akçe ile 'aşr-hân ve yirmi akçe ile tevliyet cihetlerinin mutasarrıfı olan pederi Mehmed Ali bin Ali'nin vefâtı vukû'una mebnî [...]” Bkz. BOA, EV. MKT. No: 492/122, 4 Receb 1286 (10 Ekim 1869).

yerine oğullarından Ali Eşref Efendi'nin¹⁰⁵ geçtiği¹⁰⁶ ve tevliyet görevini üstüne aldığı ve daha sonra vakfın varidatı ile ilgili bir takım sorunlar yaşadığı anlaşılmaktadır¹⁰⁷. Ali Eşref Efendi bu süreç içerisinde 1898 yılının Temmuz ayında şeyh vazifesinden Konya'daki çelebi efendi tarafından azledilmiş ve yerine kardeşi İsmail Hakkı Efendi getirilmiştir. Ancak aynı yılın Kasım ayında göreve tekrar geçen Ali Eşref Efendi¹⁰⁸ 1912 yılında dahi vazifesini sürdürüyor görünmektedir¹⁰⁹. Mevlevîhânenin son şeyhi ise Salahaddin Dede'dir¹¹⁰.

Şeyhin Adı	Vazifeye Başlangıç Yılı	Vazifenin Bitiş Yılı
Larendeli Abdülkerim Dede (<i>ilk şeyh</i>)	1605 öncesi	-
Manisalı Ramazan Dede	-	-
Şeyh Hasan (Hasan Efendi)	1668 öncesi	-
Şeyh Ahmed (Derviş Ahmed)	1691 öncesi	-
Şeyh Hasan bin Şeyh Ahmed	1762 öncesi	1762
Şeyh Ahmed bin Şeyh Hasan	1762	1794
Mehmed Ali bin Şeyh Ahmed	1794	1830-1831
İbrahim Edhem bin Şeyh Ahmed	1830-1831	1853
Mehmed Ali bin Mehmed Ali	1853	1855
Yakup Çelebi (Efendi)	1855	1860
Mehmed Ali bin Mehmed Ali (<i>ikinci kez</i>)	1860	1869
Ali Eşref bin Mehmed Ali	1869	1898 Temmuz
İsmail Hakkı bin Mehmed Ali	1898 Temmuz	1898 Kasım
Ali Eşref bin Mehmed Ali (<i>ikinci kez</i>)	1898 Kasım	1912 (devam ediyor)
Salahaddin Dede (<i>son şeyh</i>)	-	-

Tablo-3: Selanik Mevlevîhânesi Şeyhleri

Mevlevîhâne şeyhliği anlaşılın bir ailenin fertleri tarafından uzunca yıllar üstlenilmiştir. 1851 yılında İbrahim Edhem Efendi'nin, ailesinin bu vazifeyi yaklaşık 150 yıldır yürüttüğünü söylemesinden hareketle, ailenin XVII. yüzyılın sonlarından ya da XVIII. yüzyılın başlarından itibaren meşihat görevini icra ettikleri sonucu

¹⁰⁵ “Selanik Mevlevîhânesi şeyhi reşâdetlü Mehmed Ali Efendi'nin... mahdûmları İsmail Hakkı ve Ali Eşref efendiler dahi kefil [...]” Bkz. BOA, *EV. MKT.* No: 397/120, 28 Rebî'ü'l-ahir 1284 (29 Ağustos 1867); “Pederleri Mehmed Ali Efendi... Selanik Mevlevîhânesi post-nişini Eşref ve biraderi Hakkı efendiler tarafından [...]” Bkz. BOA, *İ. DH.* No: 1058/83098, 14 Rebî'ü'l-evvel 1305 (30 Kasım 1887).

¹⁰⁶ BOA, *EV. MKT.* No: 499/7, 26 Şa'bân 1286 (1 Aralık 1869).

¹⁰⁷ Ösen, *Mevlevîlik 19 Yüzyıl*, s. 305-314.

¹⁰⁸ Serdar Ösen, “Selanik Mevlevîhânesi Şeyhi Eşref Dede'nin Azli Meselesi ve Sultan II. Abdülhamid'in Tutumu” *Journal of History Studies*, Volume 6 Issue 4, July 2014, s. 149-151.

¹⁰⁹ “İstid'â-yı ma'adeleti hâvî mezkûr mevlevîhâne post-nişini Ali Eşref Efendi tarafından bi't-takdîm tevdi' buyurulan 'arz-ı hâl üzerine cereyân eden muhâberât ve mu'âmelât beyânıyla keyfiyyet şurâ-yı devletce tedkik ifâdesini hâvî Mâliye Nezâretî'nin havâle buyurulan 18 Haziran sene 328 tarihli tezkiresi [...]” Bkz. BOA, *ŞD.* No: 2075/10, 11 Eylül 1328 (24 Eylül 1912).

¹¹⁰ Ünver, “Selânik Mevlevîhanesi”, s. 32.

ortaya çıkmaktadır. 1691 yılında mevlevihâne şeyhi olarak gördüğümüz Şeyh (Derviş) Ahmed, 1762 yılından önce meşihat vazifesine atanan Şeyh Hasan'ın babası ise, İbrahim Edhem Efendi'nin verdiği bilgi doğrulanmaktadır. Çünkü Şeyh Hasan'ın ismi *Şeyh Hasan bin Şeyh Ahmed* olarak belgelerde geçmektedir. Şeyh Hasan 1762 yılında vefat etmiştir. Ancak bu vazifeye atanması çok daha önce olduğu için Şeyh (Derviş) Ahmed'in oğlu olma ihtimali yüksektir.

Câbi: Vakıfların sahip olduğu arazilerin ve dükkânların kiralarnı ve gelirlerini toplayan görevliler *câbi* olarak bilinmektedirler¹¹¹. 1739 yılında mevlevihâne vakfının bir câbisinin olmadığından dolayı, vakfın mütevellileri olan Derviş Osman ve Derviş Mustafa, kiralarn ve diğer gelirlerin toplanması için bir câbi tayin edilmesini istemişlerdir. Bunun üzerine, Kasım 1739 tarihinde, mütevellilerin göreve layık görmesi ve şeyhülislamın da uygun bulmasıyla mevlevihâne dervişlerinden Abdurrahman bin Eş-Şeyh Ahmed 14 akçe yevmiye ile cabi olarak atanmıştır¹¹². Derviş Abdurrahman'ın bu görevi ne kadar süreyle icra ettiğini tespit edemiyoruz. Ancak 1794 Mayıs ayı başlarına kadar vakfın cibayet görevini 14 akçe yevmiye ile 1762'den itibaren mevlevihâne şeyhi olarak da gördüğümüz Ahmed Efendi yürütmüştür. Mayıs 1794'te kendisi vefat edince yerine büyük oğlu Mehmed Ali Efendi câbilik yapmaya başlamıştır¹¹³. Bu tarihten itibaren vazifeyi ne süreyle devam ettirdiğini belirleyemiyoruz. Fakat Mehmed Ali Efendi'nin büyük oğlu Mehmed Ali 1869 yılında vefat ettiğinde üzerinde câbilik vazifesi olmadığını tespit edebiliyoruz¹¹⁴. Sonraki süreçte mevlevihânenin diğer şeyhlerinin de bu vazifeyi üzerlerine almadıkları anlaşılmaktadır. Diğer taraftan görevin başka bir derviş ya da kişiye verildiğine dair de bilgi elde edilmemiştir.

İmam: Mevlevihâne vakfından maaş alan bir başka görevli imam olup, XVIII. ve XIX. yüzyıllar içerisinde bu vazifeye atanarlardan bazıları hakkında bilgiler tespit edilebilmiştir. 1736 yılının Kasım ayında Mehmed Efendi'nin oğlu Derviş Ömer 10 akçe yevmiye ile imam olarak tayin edilmiştir¹¹⁵. Kendisi 1762 Haziran ayında erkek çocuk bırakmadan vefat ettiği için yerine, mevlevihânenin şeyhi olan Ahmed Efendi imam olarak 10 akçe yevmiye ile atanmıştır¹¹⁶. Derviş Ömer imam olarak 36 sene görev yapmış görünmektedir. Şeyh Ahmed Efendi ise bu görevi 1794 yılının Mayıs

¹¹¹ Mehmet İpşirli, "Câbi", *TDVİA*, C.6, İstanbul 1992, s. 529-530.

¹¹² BOA, *C. EV.* No: 18/898, 5 Şa'bân 1152 (7 Kasım 1739); VGMA, *VD*, No: 660, s. 326, 5 Şa'bân 1152 (7 Kasım 1739).

¹¹³ BOA, *C. EV.* No: 61/3010, 7 Şevvâl 1208 (8 Mayıs 1794).

¹¹⁴ BOA, *EV. MKT.* No: 492/122, 4 Receb 1286 (10 Ekim 1869).

¹¹⁵ VGMA, *VD*, No: 660, s. 265, 21 Receb 1149. (25 Kasım 1736).

¹¹⁶ BOA, *C. EV.* No: 330/16780, 13 Zî'l-ka'de 1175 (5 Haziran 1762) İmam ataması yapılan bu belgede Selanik Kadısı, Şeyh Ahmed'in babası Şeyh Hasan'ı mevlevihâne şeyhi olarak göstermekle birlikte, belgenin tarihinden iki gün sonra kadı tarafından tutulan müteveli atamasına dair belgede ise, Şeyh Hasan'ın vefat ettiği yazmaktadır. Bkz. BOA, *C. EV.* No: 329/16744, 15 Zî'l-ka'de 1175 (7 Haziran 1762).

ayına kadar sürdürmüş ve bu tarihten sonra yerine mevlevîhâne şeyhi de olan büyük oğlu Mehmed Ali Efendi aynı yevmiye ile geçmiştir¹¹⁷. Kendisinin bu görevi ne kadar sürdürdüğü belirlenememekle birlikte, büyük oğlu Mehmed Ali Efendi (Mehmed Ali bin Mehmed Ali) imamlığı şeyh olduktan sonra almış ve 1869 yılındaki ölümüne kadar 10 akçe yevmiye ile devam ettirmiştir. Daha sonraki süreçte onun büyük oğlu Ali Eşref Efendi şeyh olduğu gibi, imamlık vazifesini de 1869 yılında almıştır¹¹⁸.

Müezzin: Mevlevîhânedeki müezzin ile ilgili kayıtları XVIII. yüzyıldan itibaren görebilmekteyiz. 1736 yılı Kasım ayında müezzinliğe 10 akçe yevmiye ile Derviş Abdurrahman bin Şeyh Ahmed'in atanması kararlaştırılmıştır¹¹⁹. Ondan sonra bu vazifeye kimin atandığına dair kesin bilgi veren bir belge bulunamamıştır. Ancak 1794 yılında müezzinlik, ölümünden hemen önce Şeyh Ahmed bin Şeyh Hasan üzerindedir. Ayrıca kendisi 1762 yılında mevlevîhâne şeyhi iken imam görevini de üzerine almıştır. Diğer taraftan müezzinlik görevi 10 akçe yevmiye ile 1794 yılı Mayıs ayında Şeyh Ahmed'in büyük oğlu mevlevîhâne şeyhi ve imamı olarak da görünen Mehmed Ali Efendi'ye geçmiştir. Kendisinin görev süresi bilinmemekle birlikte, büyük oğlu Mehmed Ali Efendi (Mehmed Ali bin Mehmed Ali) müezzinliği şeyh olduktan sonra almış ve 1869 yılındaki vefatına kadar sürdürmüştür. Ardından onun büyük oğlu Ali Eşref Efendi vazifeyi almıştır¹²⁰.

Anlaşılabileceği üzere imamlık ve müezzinlik vazifeleri XVIII. yüzyılın ortalarına kadar mevlevîhâne şeyhi dışındaki birine verilirken, 1762 yılından itibaren şeyhler üzerlerine almaya başlamışlardır. Fakat her iki vazifeyi de aynı anda icra etmeleri mümkün görünmemektedir. Bundan dolayı şeyhler, vazifeleri başka birilerine belirli ücret karşılığında bırakmış olabilirler. Ancak bu ücret kendi aldıklarının altında olmalıdır¹²¹.

Diğer Vakıf Görevlileri: Mevlevîhâne vakfının görevlileri arasında, Kuran-ı Kerim'den belirli zamanlarda en az on ayet okuması için görevlendirilen¹²² *aşr-hân* bulunmaktadır. 1668 yılında yevmiyesi 4 akçe olan *aşr-hân* mevlevîhâne dervişlerinden Hasan'dır¹²³. 1736 yılında bu vazifeyi 10 akçe yevmiye ile Derviş Ali

¹¹⁷ BOA, C. EV. No: 61/3010, 7 Şevvâl 1208 (8 Mayıs 1794).

¹¹⁸ BOA, EV. MKT. No: 492/122, 4 Receb 1286 (10 Ekim 1869).

¹¹⁹ VGMA, VD, No: 660, s. 265, 21 Receb 1149. (25 Kasım 1736).

¹²⁰ BOA, C. EV. No: 61/3010, 7 Şevvâl 1208 (8 Mayıs 1794); BOA, EV. MKT. No: 492/122, 4 Receb 1286 (10 Ekim 1869).

¹²¹ Osmanlı vakıflarında bazı görevlilerin üzerlerine birden fazla vazife aldıkları ve bunları, kazandıkları ücretlerden daha düşük rakamlara başkalarına icra etmeleri için bıraktıkları da oluyordu. Hatta bu vazifeleri başkalarına sattıkları dahi görülmekteydi. Bkz. Bahaeddin Yediyıldız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, TTK Yayınları, Ankara 2003, s. 195.

¹²² Ali Himmet Berki, *Vakıf Dair Yazılan Eserlerle Vakıfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstılah ve Tâbirler*, Ankara ty., s. 7.

¹²³ BOA, İE. EV. No: 7/787, 7 Receb 1079 (11 Aralık 1668).

bin Şeyh Ahmed'in sürdürdüğü anlaşılmaktadır¹²⁴. 1869 yılı tarihli arşiv belgesine göre, 1794 yılında mevlevîhâne şeyhi olduğunu bildiğimiz Mehmed Ali bin Şeyh Ahmed, 10 akçe yevmiye ile aşr-hânlık vazifesini de yürütmüştür. Aynı belgede vazife, Mehmed Ali Efendi'nin büyük oğlu Mehmed Ali Efendi'ye geçmiştir¹²⁵.

1764 yılında vakfın 3 akçe yevmiye ile görevli Derviş Ali adında bir *kâtibi* bulunmaktadır. Kendisinden önce de vazifeyi icra eden biri bulunduğundan, kâtiplik görevinin daha önceden de olduğu anlaşılmaktadır¹²⁶. Ancak kâtip ile ilgili sonraki yüzyıllarda başka veri tespit edilememiştir.

1777 yılının Mayıs ayında ilk kez belgelerde gördüğümüz bir başka vakıf görevlisi ise yevmiyesi 10 akçe olan *dua-gûy*dur. Ancak bu tarihten önce vazifeyi icra eden görevliler olduğu için önceki dönemlerde de vazifenin yapıldığını düşünebiliriz. Ayrıca vazifeye mevlevîhâne dervişleri atanmaktadır¹²⁷. 1869 yılının sonunda dua-gûy olarak üç kişinin ellerinde bulunan beratlar gereğince görevlendirildiği anlaşılmaktadır. Bunlardan biri mevlevîhânenin şeyhi Ali Eşref Efendi, diğeri kardeşi İsmail Hakkı Efendi ve sonuncusu ise Şerife Cemile Hanım adında biridir. Üç kişi aylık toplam 57 kuruş 15 para ücreti evkâf-ı malûmeden alacaklardır¹²⁸. Ancak bu kişilerin alacakları aylıkların hangi vakıftan tahsis edildiği ve vazife için beratların olup olmadığı ile ilgili 1874 yılının Aralık ayında Evkaf Mektûbî Kalemî'nden Selanik Evkâf Muhasebeciliği'ne tahrirat gönderilmiştir¹²⁹. Fakat bu durum nasıl sonuçlanmıştı bilemiyoruz.

XIX. ve XX. yüzyıllar içerisinde mevlevîhâne şeyhi Ali Eşref Efendi ve kardeşi İsmail Hakkı Efendi arasında yaşanan malî ve idarî sorunlar ile ilgili belgelerden anladığımız kadarıyla, vakfın *kudûm-zen* ve *na't-hân* hizmetlerini gerçekleştiren bir görevlisi bulunmaktadır. Ancak bu görevliyi XIX. yüzyıldan itibaren görebilmekteyiz. Bu vazifeleri İsmail Hakkı Efendi vakıftan aylık 10 lira tahsisatla icra etmektedir¹³⁰.

Mevlevîhânenin görevlileri arasında *neyzen* (nâyzen) ve *aşşızbaşı* da bulunmaktadır. Görevliler ile ilgili olarak ilk kayıtları 1854 yılında bulabiliyoruz. İki görevlinin de vakıftan bir maaş aldığına dair elimizde veri yoktur. Ancak görevlilere Maliye Nezareti'nden aylık otuz altışar kuruş bağlanmıştı. Maaşlar mevlevîhâne şeyhi aracılığıyla ödenecektir¹³¹.

¹²⁴ VGMA, *VD*, No: 660, s. 265, 21 Receb 1149 (25 Kasım 1736).

¹²⁵ BOA, *EV. MKT.* No: 491/158, 17 Cemâziye'l-ahir 1286 (24 Eylül 1869).

¹²⁶ VGMA, *HD*, No: 1163, 18 Rebî'ül-evvel 1178 (15 Eylül 1764), s. 97.

¹²⁷ BOA, *A. {DVNS. RSK. d.* No: 94, Rebî'ül-ahir 1191 (13 Mayıs 1777), s. 5695.

¹²⁸ BOA, *EV. MKT.* No: 499/7, 26 Şa'bân 1286 (1 Aralık 1869).

¹²⁹ BOA, *EV. MKT.* No: 750/127, 13 Zi'l-ka'de 1291 (22 Aralık 1874); BOA, *EV. MKT.* No: 750/138, 20 Zi'l-ka'de 1291 (29 Aralık 1874).

¹³⁰ “Selanik Mevlevîhânesi şeyhi Eşref Efendi'nin şurût-ı vakfa ri'âyet etmeyerek dergâh-ı şerîfin kudûm-zenlik ve na't-hânlık hizmetlerinde bulunan biraderi Hakkı Dede'nin vakfıdan muhassas şehri on lira ma'âşını [...]” Bkz. BOA, *BEO*, No: 1596/119672, 22 Şa'bân sene 318 (15 Aralık 1900).

¹³¹ BOA, *I. MVL* No: 308/12801, 29 Ramazân 1270 (25 Haziran 1854).

Mevlevîhânenin özellikle belgeler aracılığıyla belirleyebildiğimiz görevlileri yukarıda anlattığımız vazifeleri icra edenlerdir. Fakat belgelere yansımayan başka görevliler de olacağını düşünebiliriz. Diğer taraftan XVII. yüzyıldan itibaren vakıf ve görevliler ile ilgili birçok sorun da yaşanmıştır.

Vakıf ve Yönetim Sorunları

XVI. yüzyılın sonlarından itibaren Mevlevîlik köyden kasabaya, oradan da şehirlere doğru gitmiş ve kendi içine çekilmeye başlamıştır. Ayrıca bu yüzyılın sonlarından itibaren mevlevîhâneleri de genellikle vezirler, paşalar ve beyler inşa ettirip onlar için vakıflar kurmuşlardır. Böylece bu vakıflar Mevlânâ Dergâhı başta olmak üzere, Mevlevîliği yüksek zümrenin etkisi altına almıştır. Mevlevî tarikatının ve mevlevîhânelerin vakıflarının gelirleri sebebiyle, herhangi bir mevlevîhâneye şeyh atanırken dahi Şeyhülislamlık makamının onaylaması şart olmaya başlamış ve Mevlevîlik ve mevlevîhâneler devletin kontrolünde birer makam haline gelmiştir¹³². Selanik Mevlevîhânesi'nin yönetim ve vakıf ile ilgili konularında da bu tür etkilerin ve sorunların yaşandığı görülebilmektedir.

Mevlevîhâneye şeyh ataması ile ilgili sorunlar XVII. yüzyıldan itibaren yaşanmaya başlamıştır. 1668 yılının Şubat ayında mevlevîhânenin meşihati, dönemin şeyhülislamının görevlendirmesiyle Şeyh Hasan Efendi'ye tevcih olunmuştur¹³³. Hasan Efendi'nin görevine ise aynı yılın Eylül ayında Ali Daniş adında biri Maliye tarafından bir berat verilerek atanmıştır. Bu durum karşısında Hasan Efendi vazifenin kendisinde kalması için bir dilekçe vermiştir¹³⁴. Daha sonraki süreçte 1668 yılının Aralık ayında Hasan Efendi'nin meşihat vazifesini sürdürdüğü anlaşılma birlikte¹³⁵, 1669 Mayısında Ali Daniş'in bu vazifeye tekrar müdahale etmeye çalıştığı, Hasan Efendi'nin yazdığı bir başka dilekçeden anlaşılmalıdır. Hasan Efendi dilekçede, Ali'nin elindeki beratı gösterip vazifeyi ele geçirmeye çalıştığını ve bundan dolayı da vazifenin kendisine bırakılmasını istediğini açıklamaktadır. Küçük Muhasebe Kalemî'nin ise meşihat vazifesinin Hasan Efendi'de olduğunu ve başka birine tevcih olunmadığını bildirdiğini görüyoruz. Bütün bunların üzerine meşihatın Hasan Efendi'ye verilmesi buyrulmuştur¹³⁶.

XIX. yüzyıl mevlevîhâne şeyhleri ile ilgili daha fazla sorunların yaşandığı bir dönemdir. 1858 yılında vakfın zarara uğratılmasında şeyh Yakup Çelebi'nin uygunsuz hareketleri şeyhin değişmesine neden olmuştur. 1855 yılından itibaren şeyh olan Yakup Çelebi, 1858 yılında dergâhın gelirlerinin tamamını zapt ettiği ve dervişlerin maaşlarını kestığı için, mevlevîhânenin yirmi dedesi tarafından şikâyet edilmiştir. Hatta şeyh, dervişleri, fukaraları, cüz ve ayın okuyanları vazifelerinden uzaklaştırmış

¹³² Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra*, s. 247.

¹³³ BOA, İE. TCT. No: 6/658, 3 Ramazan 1078 (16 Şubat 1668).

¹³⁴ BOA, İE. EV. No: 16/1927, Evâil-i Rebi'ü'l-ahir 1079 (8-18 Eylül 1668).

¹³⁵ BOA, İE. EV. No: 7/787, 7 Receb 1079 (11 Aralık 1668).

¹³⁶ BOA, İE. EV. No: 9/901, 30 Zi'l-hicce 1079 (31 Mayıs 1669).

ve böylece dergâh boş kalmıştır. Ayrıca kendisinin dergâhın şamdanlarını ve bakırdan yapılmış 43 parça mutfak eşyasını sattığı da şikâyetler arasındadır. Diğer taraftan Yakup Çelebi'nin mevlevîhânenin ilk şeyhi olan Kerim Dede'nin türbesinin üzerinde bulunan Lahûrî şalları kestirip haremine hırka yaptırdığı da dikkat çeken durumlardan biridir¹³⁷. Bütün bunlardan dolayı Meclis-i Kebir tarafından uyarılan Yakup Çelebi, nasihatleri dinlememiş ve ortaya çıkan şikâyetler karşısında görevinden azledilip, yerine Mehmed Ali Efendi ikinci kez tayin edilmiştir¹³⁸.

XIX. yüzyılın sonlarında yaşanan en önemli sorun ise, iki kardeş arasındaki şeyhlik mücadelesidir. Mevlevîhânenin şeyhi Mehmed Ali Efendi 1869 yılının Ekim ayında vefat ettiğinde vazifesi oğullarından Ali Eşref Efendi'ye geçmiştir. Fakat daha sonraki süreçte Ali Eşref Efendi ve kardeşi İsmail Hakkı Efendi arasında, vakfın varidatı ve şeyhlik vazifesi ile ilgili padişahın da dâhil olduğu bir takım gelişmeler ve sorunlar yaşandığı anlaşılmaktadır¹³⁹. Eşref Efendi bu süreç içerisinde Temmuz 1898 tarihinde şeyhlik vazifesinden Konya'daki çelebi efendi tarafından azledilmiş ve yerine kardeşi Hakkı Efendi getirilmiştir. Ancak Eşref Efendi dönemin Şeyhülislamı Mehmed Cemaleddin Efendi üzerinden yaptığı etkili girişimler neticesinde, Kasım 1898'de tekrar vazifesine atanmıştır. Eşref Efendi tekrar atandıktan sonra da vakfın mallarının yönetimi konusunda ve kardeşi Hakkı Efendi'ye ödemesi gereken maaşı vermediğinden dolayı, çelebi efendi tarafından Mayıs 1901 tarihinde görevinden azledilip, yerine kardeşi tayin edilmeye çalışılsa da bu uygulanamamıştır. 1904 yılına kadar süren Hakkı Efendi'nin maaşını tahsil etme davası, vakfın mallarının haczine kadar gitmiş, süreç ancak Hakkı Efendi'nin maaşına zam yapılarak çözülmüştür¹⁴⁰.

Şeyhler dışında mevlevîhânedeki diğer görevliler de sorunlar yaşamışlardır. XVII. yüzyılın ikinci yarısında mevlevîhânedeki aşr-hân olanlar adet olduğu üzere fakir Mevlevî dervişlerinden görevlendirilirken, dışarıdan biri haksız şekilde berat alarak, yaklaşık üç seneden fazla süre aşr-hân olmuştur. Bu kişinin hizmetini yapmadığı bilindiği için, yerine Mevlevî dervişlerinden Hasan Dede'nin atanması mevlevîhânenin şeyhi ve vakfının mütevellisi Hasan Efendi tarafından yazılan bir arzla merkeze bildirilmiş ve cevaben gereğinin yapılması buyrulmuştur¹⁴¹.

Mevlevîhâne vakfının sahip olduğu gayrimenkuller, kiracılar, devlet yetkilileri ve bazı kişilerle ilgili yaşadığı sorunlar ise XIX. yüzyıl içerisinde belgelere belirli aşamalarda yansımıştır.

¹³⁷ BOA, A.}DVN. No: 131/98, 19 Şevvâl 1274 (2 Haziran 1858).

¹³⁸ BOA, A.}MKT. MHM. No: 150/17, 23 Cemâziye'l-evvel 1275 (29 Aralık 1858); BOA, MVL. No: 357/21, 12 Şevvâl 1276 (3 Mayıs 1860).

¹³⁹ Ösen, *Mevlevîlik 19 Yüzyıl*, s. 305-314.

¹⁴⁰ Yaşanan sorunların ve gelişmelerin ayrıntıları için Bkz. Ösen, "Eşref Dede'nin Azli Meselesi", s. 143-152.

¹⁴¹ BOA, İE. EV. No: 7/787, 7 Receb 1079 (11 Aralık 1668).

1858 yılında mevlevîhâne şeyhi olan Yakup Çelebi, evkâftan bir vergi alınmaması isteğiyle sadarete başvurmuştur. Başvurunun neticesinde, İzmir'deki genel emlakın tespit edilmesi aşamasında camiler, mescitler ve diğer hayratlardan alınacak verginin, mahallindeki vergi fazlasından tahsil edildiği ve böylece Selanik Mevlevîhânesi'nden alınacak verginin de mahallindeki vergi fazlasından karşılanması Meclis-i Vâlâ tarafından uygun görülmüştür. Durum Evkâf ve Maliye nezaretlerine de bildirilmiştir¹⁴².

Vergi konusu ile ilgili başka bir sorun daha yaşanmıştır. Mevlevîhânenin Vardarin Nahiyesi'nde baruthâne civarında bulunan han, değirmen, bahçe ve arazisinden Tanzimat'ın başından itibaren Evkâf-ı Celâliye mülkleri oldukları için vergi alınmazken, Selanik yakınında Grdapona (Grvapona) mültezimi vakıf üzerinde baskı kurup, 1860'ta öşür ve rüsûmat almıştır. Bu nedenle mevlevîhâne şeyhi Mehmed Ali Efendi dilekçe ile bu durumun engellenmesini ve alınan paranın vakfa iadesini Sadaret'ten talep etmiştir. Ancak Ticaret Nezareti Meclisi konunun çözümlenebilmesi için tarafların ve ayrıntılı evrakların hazır olması gerektiğini ifade etmiştir¹⁴³. Fakat sorunun nasıl sonuçlandığını tespit edemiyoruz.

Aynı arazi, değirmen ve bahçe ile ilgili başka sorunlar sonraki yıllarda da devam etmiştir. 1875 yılının Ağustos ayında Evkâf Mektûbî Kalemî'nden çıkan bir derkenarda, mevlevîhânenin vakfının gelirleri arasında olduğu bilinen ve şart-ı vâkıf gereğince fukara ve dervişlerin taamiyeleri için gelirleri vakfedilen Vardarin Nahiyesi'nin Harman Karyesi'nde arazi ve değirmen bulunmaktadır. Ancak bu gayrimenkuller 27 Temmuz 1812 tarihinde çıkan bir emirle "mîrî" olarak kayıt altına alınmıştır. Bu emre istinaden Evkâf Mektûbî Kalemî arazinin ve değirmenin durumunun araştırılması için Selanik Vilayeti'ne ve Evkâf Muhasebeciliği'ne tahrirat gönderilmesini istemiştir¹⁴⁴. Fakat talep edilen bilgilere Selanik Vilayeti ve Evkâf Muhasebeciliği nasıl bir cevap vermiştir tespit edemiyoruz. Diğer taraftan 1891 yılının Aralık ayından önce Evkâf Mektûbî Cihat Kalemî ile Maliye Nezareti arasında yukarıda anlattığımız durum hakkında yazışmalar olmuştur. Aynı yılda Evkâf Mektûbî Cihat Kalemî, Maliye Nezareti'ne bilgi vermiştir. Buna göre mevlevîhânenin vakfiyesinin bulunmadığı ve vakfından olduğu beyan edilen arazi ve bahçesine dair kesin bir açıklık olmadığı bildirilmiştir¹⁴⁵. Evkâf Mektûbî Kalemî de 12 Ocak 1892 tarihinde Maliye Nezareti'ne ek bir bilgi şeklinde arazi ve bahçe ile ilgili kesin bir açıklık olmadığını ifade etmiştir¹⁴⁶. Arazi sorununun daha sonra da sürdüğü anlaşılmaktadır. Selanik Mevlevîhânesi ile Maliye Nezareti arasında yazışmalar 1912 yılı içinde de devam etmiştir. Bu yazışmalarda arazinin 28 Eylül 1893 tarihinde dahi

¹⁴² BOA, A. }MKT. MVL. No: 97/21, 20 Şa'bân 1274 (5 Nisan 1858).

¹⁴³ BOA, MVL. No: 357/21, 12 Şevvâl 1276 (3 Mayıs 1860); BOA, MVL. No: 362/18, 23 Muharrem 1277 (11 Ağustos 1860).

¹⁴⁴ BOA, EV. MKT. No: 765/115, 4 Rebî'ü'l-evvel 1292 (10 Nisan 1875).

¹⁴⁵ BOA, EV. MKT. CHT. No: 279/294, 18 Kânûn-ı evvel 1307 (30 Aralık 1891).

¹⁴⁶ BOA, EV. MKT. No: 1774/109, 31 Kânûn-ı evvel 1307 (12 Ocak 1892).

mîrî olduğu belirtilmesine rağmen, ancak 16 Mart 1907'de Defteri Hakanî Müdüriyeti'nden yazılan derkenarda, araştırmalar neticesinde arazinin Evkâf-ı Celâliye'den olduğu anlaşılmıştır. Bundan sonra arazi ile ilgili tasarruf hakkının vakıfta olduğu ve araziyi kiralamak isteyenlerin vakfın mütevellisine başvurmaları da kararlaştırılmıştır¹⁴⁷.

Mevlevîhâne yönetiminin kiracılarla ilgili yaşadığı önemli bazı sorunlar da olmuştur. Dergâhın gelir getiren gayrimenkullerinden olup, 1762 yılında mevlevîhâne şeyhi Ahmed Efendi'nin vakfettiği Vardarin Nahiyesi'ndeki Dutlu Han 1860'tan önce icara verilmiş ancak daha sonra kiracı ile ilgili sorunlar yaşanmıştır. Ahmed Efendi kurduğu vakfa müteveli olarak kendi neslinden erkek evlatlarının geçmesini şart koşturmuştur. Fakat 1855 yılında dergâhın şeyhi olan Yakup Çelebi onun neslinden olmamasına rağmen vakfa müdahale etmiştir. Kendisi Dutlu Han'ı önceden kiracısı olan Mişon Ferlandez oğlu Leonaf Ferlandez'e beş seneliğine sözleşme ile 3.000 kuruşa kiralayıp, iki senelik gelirini de peşin almıştır. Üç senelik gelir ise hanın, kiracı tarafından tamir edilmesi amacıyla ona bırakılmıştır. Ancak tamir için bu gelir yetmez ve fazlası gerekirse ortaya çıkan masrafın karşılığında üç sene daha kira hakkı Leonaf'a verilmiştir. O da hiç kimseye danışmadan ortasından bir duvar çekip hanı ikiye bölmüş ve yarısını başkasına 7.000 kuruşa kiraya vermiş ve diğer kısmını da iplik fabrikası olarak kendi tasarrufuna almıştır. Mehmed Ali Efendi şeyh olup tevliyeti üzerine aldıktan sonra Leonaf'tan durumu sormuş ve kendisinin sözleşmeye aykırı hareket ettiğini bildirmiştir. Leonaf ise burayı beş seneliğine 15.000 kuruşa kiraladığını ve iki seneliğini peşin verdiğini belirtip, tamirine de izinli olduğunu açıklamıştır. Ayrıca fazladan da 33.000 kuruş masraf yaptığını söylemektedir. Diğer taraftan fazla masraf meblağını da hesaplayarak üç sene daha kirada kalacağını ve böylece toplamda on dört yılın sonunda hanı teslim edeceğini ifade etmiştir. Bunun üzerine Mehmed Ali Efendi, yaptığı masrafların tespit edildikten sonra ödeneceğini ve yeni bir sözleşme yapılabileceğini Leonaf'a teklif etmesine rağmen, kendisi buna razı olmamıştır. Bütün bu gelişmeler üzerine Mehmed Ali Efendi sözleşmenin feshini istemiş ancak Ticaret Nezareti Meclisi olayın sonuca bağlanabilmesi için ayrıntılı evrakların görülmesi gerekliliğini ortaya koymuştur¹⁴⁸. Bundan dolayı mesele kapanmamıştır. Yaklaşık yedi ay sonra Aralık 1860'ta Mehmed Ali Efendi aynı konu ile ilgili bir dilekçe yazmış fakat sorun yine çözümlenememiştir¹⁴⁹.

Bir başka sorun ise kiracı lehine sonuçlanmıştır. 1860 yılının Eylül ayında mevlevîhânenin şeyhi Mehmed Ali Efendi, Vardarin Nahiyesi'nde baruthâne yakınında bulunan han ve bahçenin kiracısı poliçeci Vasil adlı kişiden kira bedeli olarak 2.000 kuruş alacağını Selanik Eyalet Meclisi'nde talep etmiştir. Ancak Vasil, hanı 1860 yılından önce şeyh olan Yakup Çelebi'den sözleşme ile bir senelik 7.000 kuruşa kiralamıştır. 1.300 kuruşunu Yakup Çelebi'ye peşin ödemiştir. Daha sonra

¹⁴⁷ BOA, ŞD. No: 2075/10, 19 Şevvâl 1330 (1 Ekim 1912).

¹⁴⁸ BOA, MVL. No: 357/21, 12 Şevvâl 1276 (3 Mayıs 1860).

¹⁴⁹ BOA, MVL. No: 365/5, 20 Cemâziye'l-evvel 1277 (4 Aralık 1860).

şeyh olarak Mehmed Ali Efendi tayin edilince sözleşme hükümleri uygulanmış ve 4.000 kuruş, arkasından da 1.350 kuruş yeni şeyhe teslim edilmiştir. Geriye kalan 350 kuruş ise meclisin görüşüne göre önceden Mehmed Ali Efendi'ye ödenmiş ve kendisi de bütün borcunu aldığı kabul etmiştir. Böylece Vasil'in şeyhe herhangi bir borcu kalmadığının anlaşıldığı, Selanik Valiliği'nden Sadaret'e bildirilmiştir¹⁵⁰.

Diğer bir sorun ise vakfın kiracısına dışarıdan yapılan müdahaledir. Selanik'te Bulat Mahallesi'ndeki vakıf arazisinin tasarruf hakkı Mart 1860 tarihi itibarıyla Kara Baba şeyhi olarak bilinen Mehmed Efendi'nin üzerindedir. Ancak aynı mahalledeki benderhâneyi işleten Mitako ve ortakları arazi üzerinde tasarruf hakkı elde etmek amacıyla müdahalede bulunmaktadırlar. Mehmed Efendi ise bu durumun engellenmesini istemektedir. Olayların önüne geçilmesi için bir padişah emri çıkmış olmasına rağmen, Mitako ve ortakları emrin hilafına hareket etmişlerdir. Bundan dolayı Sadaret Mektûbî Mühimme Kalemî, Selanik Valisi'ne durumun engellenmesi yönünde bilgi vermiştir¹⁵¹.

Mevlevîhânedeki Mevlid-i Şerif okunması için Sirozlu İbrahim Paşa'nın vakfettiği nüktü paranın yine mevlevîhânenin neyzen başı olan Necip Dede tarafından tarihi belirlenemeyen bir zamanda borç olarak alındığı anlaşılmaktadır. Dedenin ölümü üzerine iki oğlu bir müddet vâkıfın şartına uygun hareket edip, paranın faizini ödemişlerdir. Ancak daha sonraki süreçte iki oğul borç parayı zimmetlerine geçirmişler ve toplam borçları 31.363 kuruşa ulaşmıştır. Bundan dolayı 1892 yılında mevlevîhânenin şeyhi tarafından bu paranın vakfa geri verilmesi istenmektedir¹⁵². Fakat sürecin nasıl sonuçlandığını belirleyemiyoruz.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla mevlevîhâne yönetiminde ve vakıflarında yaşanan sorunların belgelere yansıyanları bunlardan oluşmaktadır. Görüldüğü gibi bir kısım sorunların nasıl sonuçlandığına dair kesin bilgiler olmamakla birlikte, bazılarının durumu açıklık kazanmıştır. Bundan dolayı daha başka sorunların da olduğunu ve belgelere yansımadığını da söyleyebiliriz.

Sonuç

Defterdar Ahmed Paşa'nın hem siyasi hayatında ilerlemek, hem de tasavvufi düşüncelerinden hareketle inşa ettirdiği Selanik Mevlevîhânesi, bölgesinde Mevlevîliğin yayılmasında büyük bir eksikliği gidermiştir. Ahmed Paşa'nın kurduğu vakıf ise mevlevîhânenin bölgedeki etkisinin artmasında itici bir güç olmuştur. Ayrıca mevlevîhâne için XVIII. yüzyılda Şeyh Ahmed'in ve daha sonraki asırda Sirozlu İbrahim Paşa'nın kurduğu vakıflar da dergâhın etkisini güçlendirmek amacıyla yapılmış önemli hayır girişimleridir. Diğer taraftan devletin mevlevîhâneye XVII. yüzyıldan itibaren sağladığı tahsisat da, Mevlevîliğe ve dergâha merkezi yönetimin verdiği desteğin bir göstergesidir. Fakat mevlevîhânenin ve bütün gelir kaynaklarının yönetimi hususunda yaşanan sorunlar dergâhın zaman içerisinde maddî ve manevî

¹⁵⁰ BOA, A.}MKT. UM. No: 433/35, 9 Rebi'ül-evvel 1277 (25 Eylül 1860).

¹⁵¹ BOA, A.}MKT. MHM. No: 180/6, 26 Şa'bân 1276 (19 Mart 1860).

¹⁵² BOA, DH. MKT. No: 1960/15, 17 Zî'l-ka'de 1309 (13 Haziran 1892).

açından zayıflamasına yol açmıştır. XVII. yüzyıldan itibaren mevlevîhâne görevlilerinin seçiminde dahi dışarıdan yapılan atamalar dedelerin tepkisine neden olmuştur. Hatta aynı yüzyılda Şeyhülislam'ın belirlediği kişinin dışında devletin başka bir kurumunun şeyh atamaya çalışması, Konya'daki çeçebilik makamıyla merkezî yönetimin bir çekişmesi gibi görülebilmektedir. XIX. yüzyılın sonundan itibaren ise bu çekişme Ali Eşref ve İsmail Hakkı efendilerin şeyh atanmasında kendini açık bir şekilde göstermiştir. Şeyh tayini konusunda Tophâne-i Amire Meclis reisi Musa Paşa gibi açıktan destek veren devlet adamlarının da bulunması, göreve gelmek isteyenlerin yaptıkları girişimlere dair bir emsal teşkil etmektedir. Şeyh ataması konusunda çeçitli sorunlar yaşanmasına rağmen, XVII. yüzyılın sonundan XX. yüzyılın başlarına kadar aynı aileden gelen kişilerden bir şeyh tayin edilmiştir. Fakat 1855 yılında yaşanan kısa dönemli bir kırılma da yok değildir. Yakup Çelebi aynı aileden olmamakla birlikte, yaklaşık 1860 yılına kadar şeyhlik yapmıştır. Ancak görevden alınmasında ise şikâyetlere maruz kalması manidardır. Özellikle de yirmi mevlevîhâne dedesinin ağır ithamlarının ve şikâyetlerinin ardından görevden alınıp yerine tekrar aynı aileden Mehmed Ali Efendi'nin geçmesi, bize ailenin yönetimdeki ve dedeler üzerindeki etkisini açık bir şekilde anlatmaktadır. Yaşanan gelişmelere ve sorunlara rağmen Selanik Mevlevîhânesi üç yüz yıldan fazla bir süre Balkanlarda Mevlevîliğın en güzide dergâhlarından biri olarak kalmıştır.

Kaynaklar

I. Arşiv Belgeleri

1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

a) Bâb-ı Asafî Tasnifi (A. { }

Divân-ı Hümayûn Kalemleri Mühimme Defterleri (A. {DVNS. MHM. d.}, Nr. 91.

Divân-ı Hümayûn Kalemleri Ruûs Defterleri (A. {DVNS. RSK. d.}, Nr. 94.

b) Sadaret Tasnifi (A. { }

Divân Kalemi Evrakı (A. {DVN.}, Nr. 131/98.

Mektûbî Kalemi Evrakı (A. {MKT.}, Nr. 41/66.

Mektûbî Kalemi Deavi Evrakı (A. {MKT. DV. }, Nr. 75/79.

Mühimme Kalemi Evrakı (A. {MKT. MHM.}, Nr. 150/17, 180/6, 756/75.

Mektûbî Kalemi Meclis-i Vâlâ Evrakı (A. {MKT. MVL.}, Nr. 97/21.

Mektûbî Kalemi Nezaret ve Deva'ir Evrakı (A. {MKT. NZD.}, Nr. 83/26, 90/29.

Mektûbî Kalemi Umum Vilayât Evrakı (A. {MKT. UM.}, Nr. 433/35.

c) Ali Emiri Tasnifi (AE.)

Ahmed III (AE. SAMD. III.), Nr. 54/5381.

d) Bâb-ı Âli Evrak Odası Tasnifi (BEO), Nr. 1596/119672, 2224/166745.

e) Cevdet Tasnifi (C.)

Evkâf (C. EV.), Nr. 18/898, 61/3010, 297/15110, 329/16744, 330/16780, 345/17516.

- f) Dâhiliye Nezareti Tasnifi (DH.)
Dâhiliye Nezareti Mektûbî Kalemi (DH. MKT.), Nr. 743/47, 1960/15.
- g) Evkâf Nezareti Tasnifi (EV.)¹⁵³
Mektûbî Kalemi (EV. MKT.), Nr. 397/120, 491/158, 492/122, 499/7, 750/127, 750/138, 765/115, 1174/109.
Mektûbî Kalemi Cihet (EV. MKT. CHT.), Nr. 279/294.
- h) Hariciye Nezareti Tasnifi (HR.)
Tahrirat (HR. TH.), Nr. 160/28.
- ı) İrade Tasnifi (İ.)
Dâhiliye (İ. DH.), Nr. 1058/83098.
Meclis-i Vâlâ (İ.MVL.), Nr. 308/12801.
- i) İbnülemin Tasnifi (İE.)
Evkâf (İE. EV.), Nr. 7/787, 9/901, 16/1927.
Meadin (İE. MDN.), Nr. 3/209.
Tevcihât (İE. TCT.), Nr. 6/658.
- j) Maarif Nezareti Tasnifi (MF.)
Mektûbî Kalemi (MF. MKT.), Nr. 335/31.
- k) Maliye Nezareti Tasnifi (ML.)
Varidât Muhasebesi Defterleri (ML. VRD. d.), Nr. 860.
- l) Meclis-i Vâlâ Evrakı (MVL.), Nr. 101/12, 226/17, 357/21, 362/18, 365/5, 1029/58.
- m) Şurâ-yı Devlet Evrakı (ŞD.), Nr. 2075/10.
- n) Teftişât-ı Rumeli Evrakı (Rumeli Müfettişliği) (TFR. I.)
Selanik Evrakı (TFR. I.SL.), Nr. 7/679.
- o) Yıldız Tasnifi (Y.)
Perakende Evrakı Dâhiliye Nezareti Maruzatı (Y.PRK. DH.), Nr. 10/68.
Perakende Evrakı Umumî (Y. PRK. UM.), Nr. 26/34.

2. Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Kayıtlar Arşivi (VGMA)

- a) Hurûfât Defteri (HD), Nr. 1163.
b) Vakfiye Defteri (VD), Nr. 625, 660, 725.

II. Araştırma ve İnceleme Eserler

1320 Sene-i Hicriyesine Mahsûs Selânik Vilâyet Sâlnâmesi, Hazırlayan: Hatice Oruç, TTK, Ankara 2014.

Agoston, Gabor, "Macaristan'da Mevlevilik ve İslâm Kültürü", *Osmanlı Araştırmaları*, XIV, İstanbul 1994, s. 1-9.

Akay, Nîmetullah, *Başlangıcından XVIII. Yüzyılın Sonuna Kadar Mevlevîlik-Devlet İlişkisi*, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Şanlıurfa 2014.

¹⁵³ Evkaf Mektûbî ve Evkâf Mektûbî Cihat kalemlerinden araştırmamızda yararlandığımız belgeler Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Kayıtlar Arşivi'nden temin edilmiştir. Bu arşivde verilen kod numaraları kullanılmıştır.

- Anastassiadou, Meropi, *Tanzimat Çağında Bir Osmanlı Şebri Selanik*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1998.
- _____, “Yörenin Batılıları”, *Selânik 1850-1918*, Hazırlayan: Gilles Veinstein, Çev. Cüneyt Akalın, İstanbul 2001, s. 153-164.
- Artam, Goncagül, *Osmanlı Devleti'nde Mevlîvî Tarikati'nin Klasik Öncesi Dönemi (13-17. Yüzyullar)*, Tarih Encümeni Yayınları, İstanbul 2007.
- Ateş, İbrahim, “Hz. Mevlânâ Dergâhı ile İlgili Vakıf ve Vakfiyeler”, *IX. Vakıf Haftası Kitabı*, Ankara, s. 29-56.
- Berki, Ali Himmet, *Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstihab ve Tâbirler*, Ankara ty.
- Canım, Rıdvan, “Edirne Muradiye Mevlevîhanesi ve Edirneli Mevlîvî Şairleri”, *Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlâna ve Mevlevîlik Ulusal Sempozyumu 14-16 Aralık 2006 Konya*, Konya 2007, s. 285-326.
- Chatzikyriakidis, Kyriakos, “(Παλαιό) Χαρμόνιοι Ιστορία, δημογραφία (τέλη 18ου αι. – αρχές δεκαετίας 1930)”, *Μακεδονικά*, 37, 2011, s. 173-192.
- Clayer, Nathalie, “Trois Centres Mevlevis Balkaniques Au Travers Des Documents D’archives Ottomans; Les Mevlevihane, D’Elbasan, De Serez, Et De Salonique”, *Osmanlı Araştırmaları*, XIV, İstanbul 1994, s. 11-28.
- Delilbaşı, Melek, “Selanik ve Yanya’da Osmanlı Egemenliğinin Kurulması ”, *Belleten*, LI/199, 1987, s. 75-106.
- Emecen, Feridun M., “Saruhanogulları ve Mevlevilik”, *Ekrem Hakkı Ayverdi Hâtıra Kitabı*, İstanbul 1995, s. 282-297.
- Esrar Dede, *Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevlevîyye*, Hazırlayan: İlhan Genç, Ankara 2000.
- Evlîya Çelebi, *Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 8. Kitap, Hazırlayanlar: S. Ali Kahraman-Yücel Dağlı, Robert Dankoff, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005.
- Gökacı, Mehmet Ali, “Balkanlarda Mevlevîliğin Gelişimi ve Selânik Mevlevîhanesi”, *Tarih ve Toplum*, Eylül 2000, XXXIV/201, s. 46-55.
- Gökbilgin, M. Tayyib, “Selanik”, *İA*, C.10, İstanbul 1979, s. 337-349.
- _____, *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Lîvasındaki Has Mukataa, Mülk ve Vakıfları*, İstanbul 2007.
- Gölpınarlı, Abdülbâki, “Mevlevîlik”, *İA*, C.8, İstanbul 1979, s. 164-171.
- _____, *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1983.
- Gündüz, İrfan, *Osmanlılarda Devlet-Tekke Münasebetleri*, Ankara 1989.
- Güvemli, Oktay - Güvemli, Batuhan, “Osmanlı Kayıt Kültüründe Vakıf Muhasebesi ve Devlet Muhasebe Sistemi”, *Vakıflar Dergisi*, 46, Aralık 2016, s. 9-21.
- İnalçık, Halil, “Murad II”, *İA*, C.8, İstanbul 1979, s. 598-615.
- İpşirli, Mehmet, “Câbî”, *DİA, TDVİA*, C. 6, İstanbul 1992, s. 529-530.
- İzeti, Metin, *Balkanlar’da Tasavvuf*, Gelenek Yayıncılık, İstanbul 2004.
- Kâtib Çelebi, *Fezleke*, I, Neşre hazırlayan: Zeynep Aycibin, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2016.
- Kiel, Machiel, “Selanik”, *TDVİA*, C. 36, İstanbul 2009, s. 352-357.
- Küçük, Sezai, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, İstanbul 2003.
- Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, III, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.

- Na'ımâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'ımâ (Ravzatü'l-Hüseyn Hulâsati Abbâri'l-Hâfikayn)*, II, Hazırlayan: Mehmet İpşirli, TTK Yayınları, Ankara, 2007.
- Ocak, Ahmet Yaşar, "Kanûnî Sultan Süleyman Devrinde Osmanlı Resmî Düşüncesine Karşı bir Tepki Hareketi: Oğlan Şeyh İsmail-i Mâşûkî", *Osmanlı Araştırmaları*, X, İstanbul 1990, s. 49-58.
- _____, "Türkiye Tarihinde Merkezi İktidar ve Mevleviler (XIII. XVIII. Yüzyıllar) Meselesine Kısa Bir Bakış", *II. Milletlerarası Osmanlı Devleti'nde Mevlevihâneler Kongresi, 14-15 Aralık 1993*, Sayı 2, 1996, s. 17-22.
- Önder, Mehmet, "Konya Mevlânâ Dergâhı Arşivi ve Mevlevihâneler", *Osmanlı Araştırmaları*, XIV, İstanbul 1994, s. 25-28.
- Ösen, Serdar, "Balkanlarda Mevleviliğin Yayılması ve Kurulan Mevlevihâneler", *Yeni Türkiye*, Rumeli Balkanlar Özel Sayısı II, Sayı 67, 2015, s. 1799-1814.
- _____, "Selanik Mevlevihânesi Şeyhi Eşref Dede'nin Azli Meselesi ve Sultan II. Abdülhamid'in Tutumu", *Journal of History Studies*, Volume 6 Issue 4, July 2014, s. 143-154.
- _____, *Osmanlı Devlet ve Toplum Hayatında Mevlevilik 19 Yüzyıl*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2015.
- Öztürk, Nazif, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, Ankara 1995.
- Parlak, Cengiz, "Gümölcine'de Kurulmuş Olan Defterdar Ahmed Efendi Vakfı (XVII-XVIII. Yüzyıllar)", *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 10, Temmuz 2015, s. 199-235.
- Selanikli Hasan Âkif (Âkif el-Mevlevî)*, Hazırlayan: Prof. Dr. İ. Güven Kaya, Umuttepe Yayınları, Kocaeli 2010.
- Seyyid Sahîh Ahmed Dede, *Mevlevîlerin Tarihi Mecmûatü't-Tevârîhi'l-Mevleviyye*, Hazırlayan: Doç. Dr. Cem Zorlu, İnsan Yayınları, İstanbul 2003.
- Tanrıkorur, Bahrihüda, "Mevleviyye", *TDVİA*, C. 29, İstanbul 2004, s. 468-475.
- Tzerpos, Vasileos D., *In the Footsteps of St. Paul the Apostle in Greece*, Greek National Tourism Organisation, Greece 2015.
- Uzluk, Şahabettin, *Mevlevilikte Resim ve Resimde Mevlevîler*, TTK, Ankara 1957.
- Ünlü, Osman, "Nâbî Divânı'ndaki Manzum Hikâyeler", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 25, Sayı 2, 2016, s. 167-184.
- Ünver, A. Süheyl, "Selânik Mevlevihanesi 1913-1915", *Mevlâna Yılığ*, Turizm Derneği, Konya, 1963, s. 30-33.
- Yediyıldız, Bahaeddin, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, TTK, Ankara 2003.

III. İnternet Kaynakları

<http://wikimapia.org>

Google Earth Pro, 2018.